

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**SANAT EĞİTİMİNDE EKSLİBRİS VE DENEYSEL
EKSLİBRİS UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Gözde YILDIZ

Danışman

Doç. Dr. Sena SENGİR

SAMSUN
2021

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığımı taahhüt ve beyan ederim.

İmza
17 / 02 / 2021
Gözde YILDIZ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Sanat Eğitiminde Ekslibris ve Deneysel Ekslibris Uygulamaları

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 17 / 02 / 2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 21

Tek kaynak oranı : % 4 çıkmıştır.

İmza
17 / 02 / 2021
Doç. Dr. Sena SENGİR

ÖZET

SANAT EĞİTİMİNDE EKSLİBRİS VE DENEYSEL EKSLİBRİS UYGULAMALARI

Gözde YILDIZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Şubat/2021

Danışman: Doç. Dr. Sena SENGİR

Ekslibris bulunduğu kitabın sahibi hakkında bilgi veren küçük resimlerdir. Ekslibrislerin bu kimlik niteliği taşıyan özellikleri zamanla sanatsal tasarımlar haline dönüşmüştür. Böylece ekslibrisin sanatsallığından söz edilmeye başlanmıştır. Sürekli değişim ve dönüşüm içinde olduğumuz çağımızda teknolojik imkanların artması ve bunun yaratıcılıkla harmanlanmasıyla ekslibris teknolojik bu değişime uyum sağlamaya ve modernize olmaya başlamıştır. Bu süreçte yaratıcılığın ve teknolojinin egemenliğinde malzemelerin adeta çılgınca kullanılması ile yeni denemeler oluşturulmaya da başlanmıştır. Bu tasarımlar da deneysel ekslibris adı altında incelenmektedir. Bu çalışmada sanat ve sanat eğitimi bağlamında ekslibrisin önemi ve deneysel ekslibris konusuyla yeni uygulamaları incelenmiş ve uzman görüşleri alınarak deneysel ekslibrisin sanat eğitimindeki yerine değinilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda varılan ortak görüş ise; sanat ve sanat eğitiminde ekslibris ve deneysel ekslibrisin öğrencilerin sanatsal ifade biçimleri ve yaratıcılıklarının, teknoloji ile harmanlanarak özgün tasarımlar üretmelerinde faydalı olduğu, ve böylece lisans ders içeriklerinde bulunmasının gerekliliğidir.

Anahtar Sözcükler: Ekslibris, Deneysel Ekslibris, Yaratıcılık, Sanat, Sanat Eğitimi

ABSTRACT

EXLIBRIS IN ART EDUCATION AND EXPERIMENTAL EXLIBRIS APPLICATIONS

Gözde YILDIZ

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Fine Arts Education

Master, February/2021

Supervisor: Assos. Prof. Sena SENGIR

Ex-libris are small pictures that give information about the owner of the book in which it is located. These identity features of ex-libris have turned into artistic designs in time. Thus, the artistic nature of exlibris has started to be mentioned. Exlibris has started to adapt to this technological change and to modernize with the increase of technological possibilities and the blending of this with creativity in our age where we are in constant change and transformation. In this process, under the rule of creativity and technology, new experiments have started to be created with the wild use of materials. These designs are also examined under the name of experimental exlibris. In this study, the importance of exlibris in the context of art and art education and its new applications with the subject of experimental exlibris were examined and the place of the experimental exlibris in art education was mentioned by taking expert opinions. The common opinion reached as a result of these meetings is; Ex-libris and experimental ex-libris in art and art education are beneficial for students' artistic expression and creativity to produce original designs by blending technology, and thus, it must be included in undergraduate course content.

Keywords: Exlibris, Experimental Ex-libris, Creativity, Art, Art Education

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimlerimde yardımlarını, desteğini ve fikirlerini esirgemeyen değerli öğretmenim ve danışmanım Doç. Dr. Sena SENGİR'e ve bu süreçte beni destekleyen, yalnız bırakmayan ve sürekli motive eden canım anneme çok teşekkür ediyorum.

Gözde YILDIZ

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Alt Problemler.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Sayıtlar.....	5
1.5. Kapsam ve Sınırlıklar	6
1.6. Tanımlar.....	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Ekslibris	9
2.1.1. Ekslibrisin Önemi.....	10
2.1.2. Ekslibrisin Tarihçesi.....	11
2.1.3. Türkiye’de Ekslibris Sanatı.....	16
2.1.4. Ekslibris Yayılımı	19
2.1.4.1. Koleksiyonculuk.....	19
2.1.4.2. Yarışmalar	19
2.1.4.3. Kuruluşlar	20
2.1.4.4. Müzeler.....	20
2.1.4.5. Kongreler.....	20
2.2. Ekslibris Tasarımı	21
2.2.1. Tarihsel Üslup	21
2.2.2. Ekslibriste Tipografi.....	22
2.2.3. Baskı Teknikleriyle Ekslibris	25
2.3. Sanat Eğitiminde Ekslibris.....	31
2.3.1. Sanat ve Yaratıcılık	32
2.4. Deneysel Ekslibris	33
2.4.1. Deneysellik.....	33
2.4.2. Yaratıcılık Bağlamında Ekslibris	35
2.4.3. Deneysel Ekslibris Çeşitleri ve Uygulamaları	36
2.4.3.1. Pop-Up.....	36
2.4.3.2. Kolaj	37
2.4.3.3. Puzzle	41
2.4.3.4. Çok Yönlü	42
2.4.3.5. Sanal	43
2.4.3.6. Hareketli	43
2.4.3.7. Hologram.....	44
2.4.3.8. Sesli	44

2.4.3.9. Merceksi/Lens	45
2.4.3.10. Diğer Destekler.....	46
3. YÖNTEM.....	50
3.1. Araştırmanın Modeli.....	50
3.2. Çalışma Grubu	50
3.3. Veri Toplama Araçları	51
3.4. Veri Toplama Tekniği.....	51
3.5. Verilerin Analizi	52
4. BULGULAR.....	53
4.1. Akademisyenler ile Yapılan Yazılı Görüşmelerin Analizi	53
4.1.1. Sanat ve Sanat Eğitiminde Ekslibrisin Yeri ve Önemi Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir?.....	53
4.1.2. Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Ders İçeriklerinizde Ekslibrise Yer Verilmekte Midir? Yer Veriliyorsa Hangi Teknikler Kullanılmaktadır?.....	55
4.1.3. Ekslibris Sanatındaki Yeni Soluk Olarak Nitelendirilebilen “Deneysel Ekslibris” Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir?	57
4.1.4. Deneysel Ekslibrise, Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Eğitimi Ders İçeriklerinde Yer Verilmesinin, Öğrencilerin Yaratıcı ve Özgün Çalışmalar Üretmesi Üzerindeki Etkisini Değerlendiriniz.	59
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	62
5.1. Tartışma ve Sonuç.....	62
5.1.1. Sanat ve Sanat Eğitiminde Ekslibrisin Yeri ve Önemi Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna İlişkin Sonuç.....	62
5.1.2. Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Ders İçeriklerinizde Ekslibrise Yer Verilmekte Midir? Yer Veriliyorsa Hangi Teknikler Kullanılmaktadır? Sorusuna İlişkin Tartışma ve sonuç	62
5.1.3. Ekslibris Sanatındaki Yeni Soluk Olarak Nitelendirilebilen “Deneysel Ekslibris” Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna İlişkin Tartışma ve Sonuç	63
5.1.4. Deneysel Ekslibrise, Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Eğitimi Ders İçeriklerinde Yer Verilmesinin, Öğrencilerin Yaratıcı ve Özgün Çalışmalar Üretmesi Üzerindeki Etkisini Değerlendiriniz.	64
5.2. Öneriler	64
KAYNAKÇA.....	66
EKLER	69
(Ek 1) Araştırma İzin Belgesi	69
(Ek 2) Görüşme Formu	70
(Ek 3) Sorular.....	71

SİMGELER VE KISALTMALAR

TDK	Türk Dil Kurumu
MÖ	Milattan Önce
Yy	Yüz Yıl
FISAE	Uluslararası Ekslibris Dernekleri Federasyonu
CGD	Computer Generated Design
CRD	Computer Reproduced Design
Ex	Ekslibris
Cm	Santimetre
Mm	Milimetre

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. “A Guide to the Study of Bookplates (ex-libris).” kitabından görüntü	11
Şekil 2.2. III.Amenhophis Kitaplığı İçin Fayans Üzerine Yapılmış Ekslibris, 1400	12
Şekil 2.3. Albrecht Dürer, Almanya, X1, (149x119mm), 1502.....	13
Şekil 2.4. Brandenburg Ailesi İçin Yapılmış Olan Ekslibris, 1480	14
Şekil 2.5. Johannes Knabenberg İçin Yapılan Ekslibris, 1450	14
Şekil 2.6. Jost Ammann, İsviçre Ağaç Baskı, 1570	15
Şekil 2.7. Francis Winington,1732.....	15
Şekil 2.8. Şükrü Ertürk, Türkiye, C2, (130x65 mm), 2012.....	17
Şekil 2.9. Müjde Ayan, Türkiye, CGD	17
Şekil 2.10. Hasip Pektaş, Türkiye, CGD, (110x80 mm), 2004.....	18
Şekil 2.11. Nazan Tekbaş Tanyu, X3, (108x90 mm), 1995.....	18
Şekil 2.12. Andrea Alciato Exlibris	22
Şekil 2.13. Özden Pektaş Turgut, Türkiye CGD, 2002.....	23
Şekil 2.14. Fatih Özden, Türkiye, CGD, (54x123 mm), 2003.....	23
Şekil 2.15. Salih Denli, Türkiye, CGD, 2004	24
Şekil 2.16. Selin Sobacı, Türkiye, CGD, 2002	24
Şekil 2.17. Exlibris für James P. Keenan, E/S/col, 2000	25
Şekil 2.18. Gökhan Okur, Türkiye, CAD, 1998	25
Şekil 2.19. Hatice Öz, Türkiye, CGD, (81x76 mm), 2014	28
Şekil 2.20. Osman Dinç, Türkiye, CGD, (120x80 mm), 2015	29
Şekil 2.21. Dimo Milanow, Bulgaristan, L4, (120x120 mm), 2014	29
Şekil 2.22. Rumen Nechev, Bulgaristan, MT (68x145 mm), 2009.....	30
Şekil 2.23. Win Ziwers, Hollanda, C2, (60x50 mm), 1985	30
Şekil 2.24. Martin Gruev, Bulgaristan, C3+C5, (100x77 mm), 2003.....	31
Şekil 2.25. Agaath Van Watershoot, 2004.....	36
Şekil 2.26. Rasto Ciric, Exlibriswereld Dergisi, 2004.	36
Şekil 2.27. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	37
Şekil 2.28. Martin R. Baeyens, Deneysel Ekslibris Tasarımı	38
Şekil 2.29. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	38
Şekil 2.30. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	39
Şekil 2.31. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	39
Şekil 2.32. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	40
Şekil 2.33. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	41
Şekil 2.34. Labirent Deneysel Ekslibris Tasarımı.....	41
Şekil 2.35. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	41
Şekil 2.36. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 1993	42

Şekil 2.37. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	42
Şekil 2.38. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2003	43
Şekil 2.39. Martin R. Baeyens, Deneysel Ekslibris Tasarımı	44
Şekil 2.40. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019.....	45
Şekil 2.41. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 1999	46
Şekil 2.42. Martin R. Baeyens, (9x16 cm).....	46
Şekil 2.43. Martin R. Baeyens, Belçika, S1/8, (60 x 134 mm), 2002	47
Şekil 2.44. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020.....	47
Şekil 2.45. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020.....	48
Şekil 2.46. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020.....	49

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Ekslibrisin sanat ve sanat eğitimindeki günümüzde yeri yadsınmayacak bir şekilde varlığını gözler önüne sermektedir. Özellikle matbaanın icadından sonra kitap sayısının artmasıyla aidiyet belirtmesi dolayısıyla bir ihtiyaç karşılayan ekslibris, daha sonra bu ihtiyacın estetik anlatım boyutlarına da değinerek bir sanat yansıması haline gelmiştir. Ayrıca ekslibris birçok disiplini de içinde barındırabilmesi dolayısıyla geniş bir çeşnide sanatları bize sunmasıyla dikkat çekmektedir. Bu nedenle ekslibriste sanatsallık ve sanatsal yaratıcılık çok önemlidir. Sanatsal yaratım sürecinde yeni ürünler çıkartırken hem estetik değerler hem işlevselliği hem de farklı disiplinlerle beraber disiplinlerarasılığı düşünüldüğünde ekslibris birçok bağlamla bireyin yaratıcılık serüveninde aktif rol oynadığı gözlenir.

Geleneksel biçimleri tekrar etmek yerine, çağın kültürünü yakalama yoluyla da yaratıcılığa yer vermek sanatsal çalışmaların en önemli gerekliliğidir. Bu nedenle salt görüleni tekrarlamak uygulamayı geliştirirken yaratıcılık; algı zenginleştirilmesi, bellek beslemesi, sezgisel tavrı geliştirici davranış biçimleri gereklidir (Çellek, 2003). Buradan hareketle ekslibris de farklı tasarımlarla zenginleşip yeni uygulamaları gerektirir hale gelmiştir. Hele ki ekslibrisi farklı deneysel yöntemlerle beraber kullanmak, farklı fikirler de işin içine girdiğinde yaratıcılığın sınırlarını zorlayan bir durum arz etmesinden ötürü deneysel ekslibris adı altında sanat eğitiminde etkinliği açısından göz ardı edilemeyecek bir konum oluşturmuştur. Sanattaki deneysel çalışmaların modern sanata gönderme yaptığı düşünülürse deneysel ekslibriste de bu modern çizgiden söz edebiliriz ve yaratıcı bağlamda değerlendirebiliriz.

Ekslibris konusunda farklı bağlamsal açılardan değerlendirilmiş çeşitli tezler bulunmaktadır;

Erkan Beyaz'ın "Ekslibris Sanatında Anlatım Dili ve Paylaşım" adlı yüksek lisans tezinde; Ekslibrisin, ilk var oluşunun kitaba özgü olduğundan ve günümüzde sanatsal bir ürün haline dönüşmesi, paylaşımının müzeler, sergiler ve kongreler ile yaygınlaşması ve bu sayede gelecek kuşakların ve sanat severlerin bu sanatsal ve kültürel koleksiyonlardan faydalanmasının sağlanmasına değinilmiştir.

Gözde Eda Tekcan “Bir İletişim Aracı Olarak Ekslibris ve İşlevi” adlı sanatta yeterlilik tezinde; Ekslibrisin iletişim aracı olarak kitabın aidiyetlik ve sanatsal işlevi konusuna değinilmiştir. Postmodernizm ile günümüzde artık kitap içinde kısıtlı kalmayıp, sanatsal bir iletişim aracı işlevi olduğu sonucuna varılmıştır.

Havvanur Honca’nın “Ekslibris Sanatı ve Dijital Ortamda Ekslibris Sanatı Uygulamaları” adlı yüksek lisans tezinde; Gelişen teknoloji ile dijital ortamda üretilen sanat ürünü olan ekslibrisin teknolojinin getirdiği kolaylıklarla zaman ve daha az güç harcanarak yapılan tasarımlara değinilmiştir. Geçmişten gelen, değerlerini taşıyan ekslibrislerin, çağımızın getirdiği teknolojik olanaklarla da daha da gelişeceği sonucuna varılmıştır.

İsmail Aslan’ın hazırladığı “Görsel İletişim Tasarımı Açısından Ekslibris” adlı yüksek lisans tezinde; Ekslibris sanatının, görsel iletişim tasarımı açısından incelenmesi ve önemine değinilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ekslibris çalışmaları incelenmiş ve örnek tasarımlar yapılmış ve grafik tasarım analizleri sunulmuş. Toplumlarda yaşama karşı daha faydalı bireyler yetiştirilmesi, teknolojinin ve sanatın işlevsellik kazanması, düşünsel ve sanatsal anlamda estetik algının geliştirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda Ekslibris Sanatı disiplinler arası bir bütünlük içerisinde estetik algının ve düşüncenin geliştirilmesine hizmet ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Merve Yıldırım’ın “Sembollerin Tarihsel Süreçte Ekslibris Sanatına Yansıması ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde Görsel İletişim ve Grafik Tasarımı Bölümlerinde Bir Modül Önerisi” adlı doktora tezinde; Ekslibris sanatının tarih öncesi sembollerden başlayarak çağımız tipografi sanatına kadar uzanan dönemi tetkik edilmiş. Ekslibrisin işlevi, sanatsal boyutu ve iletişim aracı olduğunda, eğitim programlarında ekslibris sanatı ile ilgili konuların yer alma durumları ve Ekslibris ile ilgili konular bir modül olarak nasıl yer almalı, ders öğretim programı hangi konuları ve uygulamaları içermesi gerektiği araştırılmıştır.

Şafak Erdem’in “Ekslibris Sanatının Gelişim Süreci, Kültürlerarası Etkileşimdeki Önemi ve Bu Sanatın Türkiye’de Yaygınlaştırılmasına Yönelik Çabalar” adlı yüksek lisans tezinde; Ekslibrisin tarihi, günümüzdeki yapısı, konusu ve tekniklerin yöneliminden ekslibris çalışmaları incelenmiş, aynı anda hem geçmişin hem şimdinin hem de geleceğin izleri, üzerinde taşıyan bir olgu olarak kültürlerarası diyalog açısından değeri araştırılmıştır. Bu bağlamda Ekslibris Sanatı

disiplinler arası bir bütünlük içerisinde estetik algının ve düşüncenin geliştirilmesine hizmet etmektedir. Bu alanda yetkin bireylerin yetiştirilmesi ve desteklenmesi toplumsal ilerlemede bir gereklilik oluşturmaktadır ve bu nedenle Ekslibris Sanatının daha geniş kitlelere tanıtılması amaçlanmıştır.

Fidan Güneş'in "Yüksek Öğretim Grafik Sanatı Eğitiminde Ekslibrisin Önemi" adlı tezinde ekslibris tasarlama ve çoğaltmada geleneksel özgün baskı tekniklerinden bir veya birden çok teknik seçilebileceği gibi yeni teknolojik ya da elektronik teknikler de kullanılabileceğinden bahsedilmiştir. Bu araştırmada da farklı tekniklerin olabileceği düşüncesi verilmesi açısından önemli tespitler vardır lakin yapılmış uygulamalar yoktur.

Bu bilgiler ışığında, ekslibris sanatının birçok farklı bağlamda ele alındığı görülmektedir. Lakin deneysel ekslibris ile ilgili herhangi bir tez çalışmasının olmadığı alan yazındaki açığı göstermektedir.

Prof. Rastko Ciric' ilk olarak Uluslararası Ekslibris Dergisinde yayınladığı "Deneysel Ekslibris" adındaki makalede deneysel ekslibris alanına girmiştir ve yeni teknolojiler yaratarak yeni deneyimler elde etmekten bahsetmiştir. "Klasik olarak kabul edilmiş her ve bütün teknikler ilk kez kullanıldığında deneyseldir" ifadesiyle de deneyselliğe yerinde bir yorum getirmiştir. Makalede denemesi muhtemel yöntemlerden bahseder ama bu yöntemlerle ilgili henüz hiçbir çalışmanın olmadığını da belirtir. Bu yönden de değerlendirecek olursak bu tez çalışması bu denememiş farklı yöntemlerde eserler vermesi bakımından özgün ve ilk tezler arasında olma niteliği taşıyacaktır.

Sanat eğitiminde ekslibris, deneysel ekslibris uygulamalarıyla yeniden kurgulanmış bir çerçevededir. Deneysel ekslibris uygulamalarının bireydeki yaratıcılığın geliştirilmesindeki fonksiyonunun araştırılması, yeni deneysel ekslibris çalışmaları tasarlanarak bunların analiz edilmesi ve öğretim üyelerince Türkiye'de lisans eğitimindeki ilgili derslerde deneysel ekslibris konusuna olan bakış açısının tespiti ve ders içeriği olarak kullanılmasının faydalarının neler olabileceğinin saptanması çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Alt Problemler

Bu tez çalışması aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır.

- Ekslibrisin Türkiye'deki gelişimi nasıldır?

- Ekslibris sanatının tarihsel süreci nasıl gelişmiştir?
- Sanat eğitiminde deneysel ekslibris çalışmalarının yaratıcılığa etkisi var mıdır?
- Sanat eğitiminde deneysel ekslibris çalışmalarının faydaları düşünüldüğünde lisans ders içeriklerinde bu konunun işlenmesi öğrencinin yaratıcılığına ne kadar katkı sağlar?
- Deneysel ekslibris çalışmaları günümüz sanatına nasıl bir soluk getirebilir?
- Deneysel ekslibriste uygulanan farklı teknolojik teknikler sanat eğitim sürecine katkı sunmakta mıdır?
- Farklı deneysel ekslibris türleri neler olabilir?
- Deneysel ekslibrisin öğrenciler üzerindeki etkileri yeni araştırmacıların özgün çalışmalarına nasıl katkı sağlayabilir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Ekslibris daha çok baskı teknikleriyle çoğaltılan bir sanat biçimi olarak bilinir. Lakin baskı tekniklerinin yanında farklı yöntemlerle de uygulanabilirliği söz konusudur. Bu özellikleriyle sanatı öğrenme ve öğretme konusunda sanat eğitimine ve öğrenciye geniş olanaklar sunmaktadır. Bunların başında yaratıcılığın gelişimine imkân verilmesi, yeteneğin gözlemlenebilmesi, düşünmeye sevk etmesi, adına yapılan kimliğin yansıtılmasında farklı birçok parametrenin aktif hale getirilmesi ve insanları sanata yaklaştırma gibi özellikleri gelebilir. Bu bağlamda da görsel sanatlar eğitimi programlarında ekslibrise yer verilmesinin haklı gerekçeleri oluşabilir.

Ekslibrisin yayılımının sağlandığı kongreler, dernekler ve değiş tokuş ortamları sayesinde farklı kültürlerde birçok sanatçının bir araya gelmesi sağlanarak ekslibristeki değişik uygulamalar takip edilmektedir.

Sanat, geleneksel bütün özellikleriyle beraber teknolojinin birlikteliğinden doğan deneysel ekslibris uygulamalarına içinde yer verebilir. Baskı sanatları ile uygulanan ekslibris sanatı dijital teknolojilerin gelişimiyle dijital baskı ile geleneksel baskının yanında bir başka teknik uygulama geliştirmiştir. Ekslibris aslında birçok farklı denemeye açık olarak nitelendirilebilir. Deneysel ekslibris tanımı tamamen bambaşka denemeleri, oluşumları teknolojinin ve getirilerinin tüm imkanlarını kullanabilmeyi öncüllemektedir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı, sanat eğitimi bağlamında ekslibris sanatını incelemek, önemini vurgulamak ve geleneksel metotlarla yapılan uygulamaların yanı sıra teknolojik yansılarla şekillenen “deneysel ekslibris” çalışmalarına da değinmektir. Bu değinme, var olanların incelenmesi ve yeni deneysel ekslibris uygulamaları yaparak alandaki örnekleri arttırmak şeklinde olacaktır. Böylece ekslibrisin yaygınlığı artacak ve bu sanat dalı ile ilgilenecek kişilerin de yeni bir soluk olan deneysel ekslibrisle tanışmaları sağlanacaktır. Ayrıca bu kapsamlı konunun lisans ders içeriklerinde olması gerekliliğinin önemi de araştırmaya katılan öğretim üyelerince sorgulanacaktır.

Bu araştırma ekslibris ve deneysel ekslibris üzerine hem görsel hem de kavramsal bir kaynakça oluşturacaktır.

Bu çalışmada,

- Ekslibrisin yaygınlaştırılmasına ve kullanımına katkı sağlamak,
- Ekslibrisin sanat eğitimi içerisinde konumlandırılması,
- Ekslibrisin öneminin belirlenmesi,
- Sanatsal yaratıcılığı geliştirmesi,
- Estetik eğitime katkı sağlaması,
- Ekslibris ve Deneysel ekslibris hakkında sanat eğitimi bağlamında alınacak uzman görüşleriyle genel bir yargıya varılması ve ders içeriklerinde yer verilmesi,
- Deneysel ekslibris uygulamalarıyla yeni tanışan bireylerin görsel sunumların dışında dokunsal ve işitsel gibi bazı farklı şekillerde sunumlarının yapılmasıyla bu yeni alanın kabul görmesi ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmak amaçlanarak bu araştırmanın yapılması düşünülmüştür.

1.4. Sayılılar

Bu çalışma, sanat eğitiminde deneysel ekslibris uygulamaların yaratıcılığa ve disiplinler arası çalışmalara katkı sağlayacağı düşüncesiyle lisans ders içeriklerinde konu olarak işlenmesinin gereğine inanmaktadır.

Deneyisel ekslibris çalışmalarının farklı birçok uygulamasının yapılmasıyla bu alanda çalışmalar yapan tasarımcılara ışık olması inancıyla alt yapı oluşturabilecektir.

Ayrıca, lisans ders içeriklerinde konu olması ile öğrencilerin gelişiminde aktif rol oynayarak farklı vizyonlar sunacaktır.

1.5. Kapsam ve Sınırlıklar

Deneyisel ekslibris son 6 yıldır gündemde olan, disiplinlerarası çalışmaları gerektiren ve teknolojik donanımları da içinde barındırarak sanatı daha farklı ve güncel boyutta bizlere sunan sanatsal içeriktir. Araştırma son yıllardaki deneyisel ekslibris çalışmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalardan hareketle ders içeriklerinde olması gerekliliği varsayımı doğrultusunda ilgili bölümlerin lisans eğitimi düzeyinde uygulanması sınırlılığındadır. Ayrıca çalışma ekslibrisin ortaya çıkışından bu yana geçen süre zarfındaki sanatsal yansılar ve ifadelerle sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Sanat : “Sanat, hem sanatçı, hem izleyici ve kısaca bütün toplum için bir gereksiniz, bir kültürel zenginlik ve elbette bir serüvendir. Bu serüven her anlamda güzeli arama, gerçeği bir başka boyutta yaşama, anlama ve anlatma, güzelliklerle dolu bir dünya yaratma serüvenidir (Kırıçoğlu, 2014).

Sanat Eğitimi : “Sanat eğitimi, yaratıcılık eğitiminin ön planda tutulduğu, iraksak düşünmenin geliştirildiği, her öğrencinin kişisel gelişimi ve eğilimleri paralelinde yönlendiril meye çalışıldığı en güvenilir ortamlardan biridir. Temel amaçları, çocuğu/genci, görmeye, aramaya, sormaya, deneme yapmaya, sonuçlandırmaya yönelik olan sanat eğitimi, eğitimin her kademesinde kesintiye uğramadan devam etmelidir” (Buyurgan, 2012).

Estetik : “Güzeli ve güzel sanatların doğasını inceleyen felsefe dalıdır. Estetiği bağımsız bir bilim olarak ilk ileri süren ve adlandıran alman düşünürü Alexander Baumgarten'dir. Baumgarten'in verdiği anlamda estetik, duyuşsal bilginin bilimidir, konusu duyuşsal yetkinliktir. Gerçekleştirmek istediği de güzel üstünde düşünme sanatıdır” (Nedir.org., 2020).

Yaratı : “Özel yetenekle ortaya konulan eser veya nesne, yaratı, kreasyon” (İleilgili.org., 2020).

Yaratıcılık : “Kişinin kendini anlatmasının değişik yollarından biridir. Yaratıcılığı arttırmak için çeşitli yöntemler önerilmiştir ve yaratıcılığın müzikte, tiyatrodaki, yazarlıkta farklı görünüşleri bulunmaktadır” (İleilgili.org., 2020).

Deneysellik: “Deneyle ilgili olma durumu” (TDK, 2019). Yeni fikirlerin, yöntemlerin veya faaliyetlerin denenmesi eylemi veya süreci.

Ekslibris: “Ekslibris, kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları üzerinde adlarının ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu özgün yapıtlardır” (Pektaş, 2017).

Mühür: “Mühür, belge, senet, sertifika ve vesika gibi çeşitli evrağın onaylanması ve bazı durumlarda iletilen bilgilerin güvence altına alınması gibi fonksiyonları üstlenebilen, balmumu ya da kil gibi materyaller üzerine basılarak bırakılan işarete verilen isimdir. Mühürlerin basıldığı malzeme genellikle ilk olarak yumuşak olur ve zaman içerisinde sertleşir.” (Wikipedia, 2019).

Kitap: “Bir kenarından birleştirilerek dışına kapak takılmış yani ciltlenmiş, üzeri baskılı sayfaların bir araya gelmesiyle oluşan okumalıktır” (Vikipedi, 2019).

Deneysel Ekslibris: Rastko Ciric, deneysel ekslibrisi, klasik olarak kabul edilmiş her ve bütün tekniklerin ilk kes kullanımı olarak tanımlar (Ciric, 2014).

Tipografi: “Tipografi, harfleri ve metni, kopyayı okunaklı, net ve görsel olarak okuyucuya çekici kılacak şekilde düzenleme sanatıdır. Tipografi, belirli duyguları ortaya çıkarmayı ve belirli mesajları iletmeyi amaçlayan yazı tipi stilini, görünümünü ve yapısını içerir. Kısaca tipografi, metne hayat veren şeydir.” (Careerfoundry, 2020).

Teknoloji: “Teknoloji, bilimsel bilginin endüstride veya günlük yaşamımızda pratik amaçlar veya uygulamalar için kullanılmasıdır. Temel olarak, bilimsel bilgimizi belirli bir amaca ulaşmak için ne zaman kullanırsak, teknolojiyi kullanırız. Bundan biraz daha fazlası var. Teknoloji genellikle belirli bir ekipmanı içerir, ancak bu ekipman inanılmaz derecede basit veya göz kamaştırıcı derecede karmaşık olabilir. Bu tekerleğin keşfinden, bilgisayarlara kadar her türlü araç gereç olabilir” (Atak, 2020).

Disiplinlerarasılık: “teriminin sözlük manası, iki veya daha fazla akademik disiplinin ya da inceleme alanının birleştirilmesi ya da kapsanmasıdır” (Bayartan, 2020).

Yenilik: “Yeni olma durumu veya yeni olan bir şeyin özelliği” (Türkçe Bilgi, 2019).

Yenileşim: “Değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetimsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması” (Wiktionary. 2019).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ekslibris

Ekslibris, kitabın sahibi hakkında bilgi veren, onu yücelten bir sanat dalıdır. Kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına konumlandıkları üzerine adlarının ve farklı konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu baskı resimlerdir. Ekslibris ...'nın kitaplığından, ...'nın kütüphanesine ait anlamına gelir. Kitabın mülkiyeti görevindedir ve kitabı alan kişiyi geri getirmesi konusunda uyarır. Ekslibris önemli bir iletişim aracıdır. Bir ihtiyaç grafiği olarak doğmasına karşın, estetik kaygılarla yapılan özgün yapıtlardır (Pektaş, 2014). Bu küçük baskı resimler sahiplendikleri görev bakımından önem taşımaktadırlar.

“Ekslibris bir iletişim aracıdır. Bu iletişimi de sanat ve tasarım yoluyla kurar. Kitap sahibinin, kitabını ödünç verdiği kişi ile iletişimini sağlar. Kitabın geri getirilmesi konusunda uyarır” (Tekcan, 2011).

Ekslibrisin Almanya'da 15. Yüzyıl sonların doğru ağaç üzerine yapıldığı ve kitap sahibi tarafından bir söz yazıldığı ve arma niteliğinde olduğu bilinmektedir. Türkiye'ye ekslibrisin Batı'dan yabancılar ya da yurttaşlarımız aracılığıyla geldiği ve bu gidiş gelişlerde çoğaldığı söylenmektedir. Kitap sahiplerinin yakınları, kitaba sahip olan kişinin vefatından sonra kitapları satmışlar ya da bağışlamışlardır. Başka kişiler bu kitapları sahiplendiklerinde içindeki ekslibris ile tanışmışlardır. Ekslibrisler bu yolculuklarla Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamıştır (Kaynar, 2006). Bu küçük ve kıymetli baskı resimler kitaplarda kalmayıp ilgi duyan sanatçılar ve sanatseverler tarafından günümüzde yerini almaya başlamıştır.

Ekslibrisin hayatımıza girmesi, tarihsel süreç incelendiğinde sanatsal olarak olmamış, işlevsel olarak olmuştur. Bunun nedenlerini söylemek gerekirse, kitap sayılarının çok az oluşu hatta sadece din merkezleri ve soylu kütüphanelerinde bulunuşu olmaktadır. Böylece az sayıdaki kitaba bir kimlik belirteci olan ekslibris konumlandırmak gereksizdi. Lakin sonraları zamanla yani 15. yüzyıl ortaları matbaa icat edildikten sonra kitap sayılarında ivmesi yakalanamayacak yükselmeler olmuştur. Bu durum kitap kayıplarının da artmasıyla, kitapların sahibinin belirtilmesi ihtiyacını doğurdu. Bu ihtiyaçtan ötürü bazı kurum kütüphaneleri ekslibris olarak nitelendirdiğimiz kitap sahibinin belirteçlerini (ki bu ekslibris kelimesiyle şahıs adı ve onu tanıtan bir görselden oluşmaktaydı) kitaplara iliştirdiler. Zamanla bu olay

yayıldı ve işlevsellikten sanatsallığa doğru bir serüven başladı. Kitap sahipleri de bu ekslibrisleri sanatçılara tasarlatarak kendilerini tanıtan bu çalışmalarını edinmekten memnun oldular (Güneş, 2016).

Matbaanın bulunmasından önce aktarılabilecek bilgilerin elde yazılarak bir bütün ve okunabilirlik haline getirildiği bilinmektedir ve sayıları azdır, sahipleri ise devlet büyükleri ve din adamlarıdır. Bu nedenle kitabın kime ait olduğu biliniyordu. 15. yüzyılın ortalarında matbaanın icadı ile okunabilirlikler adet olarak arttı ve bu artış ekslibrise olan gereksinimi de aynı orantı ile arttırdı. Sayı çoğaldıkça kütüphaneler artık kitaplara bir kimlik kazandırma ihtiyacını hissetti.

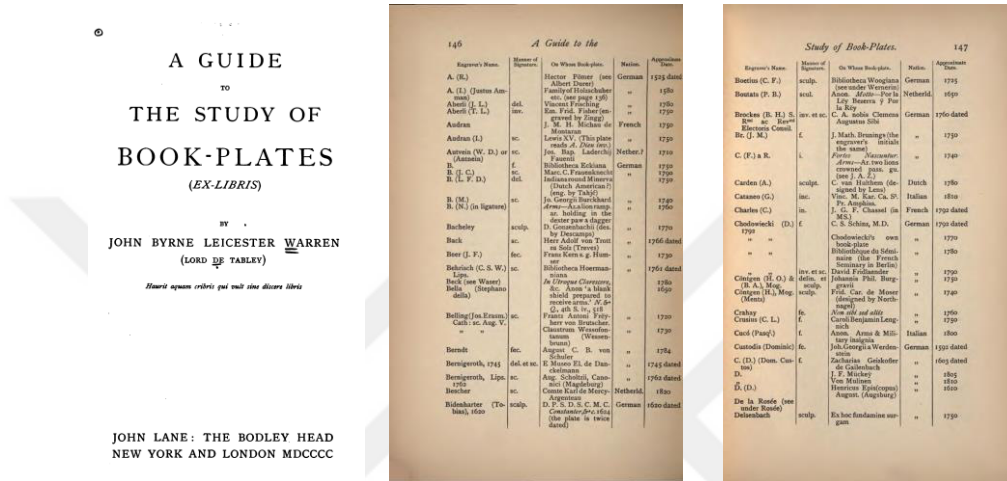
2.1.1. Ekslibrisin Önemi

Ekslibris, yaşayan kişilikler adına yapılması dolayısıyla, o kişinin yaşadığı tarihi, coğrafyayı ve kültürü de anımsatacak veriler barındırır. Her öykü kurgusu üretildiği süreç içerisinde, kendi sosyokültürel, sosyo-politik, estetik ve kendi tarihsel bağlamının bir bileşkesini verir. Ekslibrisler de tarihsel ve kültürel bir belge niteliği de gösterir (Keş, 2016). Ekslibris bu özellikleri dolayısıyla sadece kişinin kimliği değil döneminde kimliği olmaktadır. Bu kimlik olma durumu, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, politik özellikleri dolayısıyla da adeta kitabın içine gizlenmiş kültürel bir hafızadır.

Ekslibris, sahibinin imzası olup onu tüm özellikleriyle tanıtmayı ve bunları sanatsal bir şekilde alıcısına iletmesiyle tasarımın iletişimsel değerini arttırmıştır.

Ekslibris iletişimsel değerinin yanında işlevsellik ve sanatsallık özellikleri taşıdığı için önemlidir. Yani ekslibris sanatı tek bir boyut üzerinden düşünülmemelidir. Bu özellikleri zamanla değişime uğramıştır. Önceleri işlevsel olup, iletişimsel boyutu katılmış ve daha sonra da sanatsal boyutu eklenmiştir. Ekslibrisin bu önemli boyutları sanatın yayılımı açısından da büyük önem arz etmektedir. Çünkü ediniminin kolaylığı ekonomikliği ulaşılabilirliği ve kişiye özel tasarımlar oluşuyla da iletişimsel boyutunun naifliği ekslibrisi tercih edilen bir sanat unsuru haline getirmiştir. Bir de üstüne gelişen ve değişen teknolojinin etkisiyle dönüşen ekslibris sanatı düşünüldüğünde deneysellik söz konusu olmuş ve çalışmamıza konu olan deneysel ekslibris sanatının da önemi ortaya çıkmıştır. Çünkü deneysellikte geleneksel metotların yanı sıra disiplinler arası tavır ön plandadır. Buda sanat eğitiminin çok yönlü düşünülmesi gerektiğinin tezahürü olacaktır.

Tarihsel olarak baktığımızda ise Albert Dürer bilindiği üzere gravür çalışmalarında öncü bir sanatçı olup detaylı figüratif işlemleri ile tanınır ve eklibriste sanatsal etkileri ilk kullanan kişi olarak karşımıza çıkar. Böylece eklibris sanatsal bir ürün olarak yayılmaya başlamıştır. Sanatsal birikimi yüksek olan Dürer, adeta tanıtıcı kart niteliğindeki eklibrisleri estetik bir objeye dönüştürmüştür. Birçok sanatçı bu dönemden itibaren eklibrisi sanatsal bir ürün olarak üretmeye başlamıştır (Erinç, 2014).

Şekil 2.1. “A Guide to the Study of Bookplates (ex-libris).” kitabından görüntü (Warren, 1900)

Yukarıdaki görsel, eklibrisler için John Byrne Leicester Warren tarafından yol gösterici ve bir kitap olarak hazırlanmıştır. Bu kitap eklibris çalışmaları için rehber niteliği taşımaktadır. Nitelikli olan bu kitap içerisinde orijinal eklibris tasarımları bulunmakla birlikte eklibrisin kökenini, gelişimi, tarihsel açıklaması ve sanatçılarını belirten tablolar da mevcuttur.

“Eklibris disiplinlerarası geçişliliğiyle, geçmişten günümüze pek çok konuda bizleri aydınlatan tasarım nesnelere olmanın ötesine, farklı nitelikleriyle çok sayıda bilim alanına ve araştırmacıya da ışık tutmaktadır” (Yaban, 2012).

2.1.2. Eklibrisin Tarihçesi

Eklibrisin var oluşu mühürlere dayanmaktadır. İlk defa Mısır’da, Anadolu’da, Roma ve Mezopotamya’da kil tabletler üzerinde var olduğu bilinmektedir. Avrupalı eski kavimler saklamak istedikleri eşyaları balmumu ile mühürlemişlerdir. Mühürler, soylu kişiler ve kanun insanları tarafından mektuplarda ve önem arz eden belgelerde

imza yerine, kitaplarda ise sahiplik olarak kullanılmıştır (Pektaş, 2017). Bu sahiplik sayesinde çalınması ve kaybolmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Ekslibris sanatının işlevini gören mühürler, Osmanlı döneminde kitabın aitliğini göstermek için tercih ediliyordu. O dönemde yapılan ekslibrisler arma şeklinde olup, ileri gelen kişiler ve kurular için kullanılmaktaydı (Güneş, 2006).

Pektaş, farklı kaynaklara göre ekslibrisin ilk örneği MÖ 1400 yılında yapıldığı bilgisini vermektedir. İlk ekslibris mavi fayans üzerinde uygulama yapılarak Mısır kralı III. Amenhotep kitaplığı için, mavi fayans üzerine uygulandığını belirtmiştir (Sayın, 2017).

Avrupa’da ekslibris yaygınken Türkiye henüz bilinmemektedir. Yurtdışından gelen kitaplarda görülerek yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır. Kendi adlarına ekslibris yapanlar yine ülkemizde yaşayan yabancı uyruklu kitap severlerdir. Türkiye ekslibrisi Batı’dan gelen kitaplar aracılığıyla tanımaya başlamıştır Avrupa ülkelerinde yaygın olarak kullanılan ekslibrislerin yer aldığı kitaplar daha sonra ikinci el satışlarla Türkiye’ye gelmiş ve kendi şahsına ilk ekslibris yapanlar da o dönemin yabancı uyruklu okurları olmuştur (Pektaş 2014).

Uzun bir geçmişe dayanan ekslibrisin, M.Ö. 600’lü yıllarda yaşamış, kültür ve sanata değer veren Asur Kralı Asurbanipal zamanından kaldığı da söylenmektedir. Ancak gerçek anlamda Ekslibrisler matbaanın icadı ve baskı teknolojisinin doğusuyla birlikte yapılmaya başlanmıştır. Baskı Teknolojisinin ilk doğusunun Çin ve Kore olduğu sanılmaktadır ama bu teknolojinin 1450 civarında Almanya’da, Mainz’da Johann Gutenberg (1398 –1468) ile başladığı kabul edilir.” (Erdem, 2010).

Şekil 2.2. III.Amenhophis Kitaplığı İçin Fayans Üzerine Yapılmış Ekslibris, 1400 (Pektaş, 2017)

“Ekslibris Almaya’da yayılmadan önce, genellikle aile armalarından oluşuyordu. Orta çağda kalkanlarda ve silahlarda simge olarak kullanılırdı ve kim olduğu hakkında bilgi verirdi. Silah ve malzemelerinde kullandıkları bu semboller, kitap sahibi için bir sahiplik işareti ya da kitap sahibini tanıtan simgelerdi. Sahibinin adını belirtmeye bile gerek kalmazdı. O dönemde ekslibrislerde arma temasının yaygınca kullanılmasının nedeni buna bağlanabilir” (Pektaş, 2014).

“15. Yüzyıl sonu ve 16. Yüzyıl başında önemli Alman sanatçı Dürer, dönemin önde gelen devlet ve bilim insanlarına (Willibald Pirckheimer ve Hektor Pömer) ekslibrisler yapmıştır” (Beyaz, 2015). Soylu ve önde gelen kişilere yapılan ekslibrislerin 21 sayfadan oluştuğu bilinmektedir. Albrecht Dürer, Willibald Pirckheimer için baskı tekniği olarak ağaç baskı ile bolluk simgesi olan şarap ve üzüm resimlemiştir. Bu resimlemeye bir de yazı eklediği görülmektedir. Kitap sahibin Willibald olduğunu belirtmektedir (Honca, 2007).

Şekil 2.3. Albrecht Dürer, Almanya, X1, (149x119mm), 1502 (Pektaş, 2014)

Rönesans dönemi sanatçısı Albert Dürer’in gravür baskı tekniğiyle yaptığı bu ekslibrisin üzerinde yazan “SIBI ET AMICIS” kendisi ve arkadaşları için anlamında kullanmış bir ifadedir.

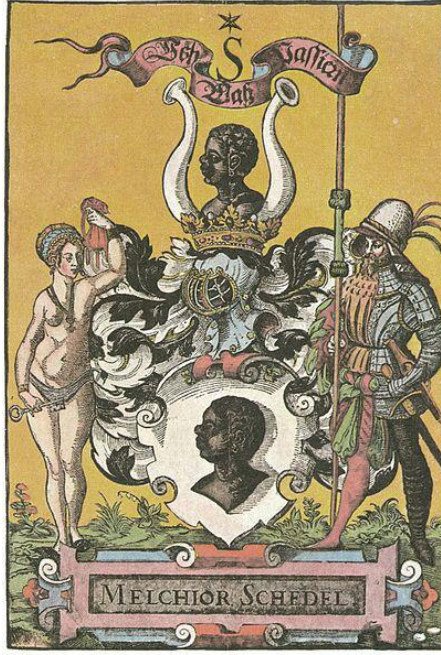
Şekil 2.4. Brandenburg Ailesi İçin Yapılmış Olan Ekslibris, 1480 (Pektaş, 2017)

Yukarıdaki ekslibriste burnu halkalı bir öküz ve kalkan tutan bir melek bulunmaktadır. Brandenburg ailesi için tasarlanmıştır.

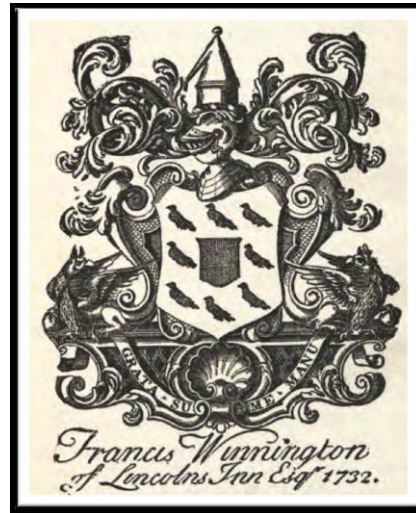
Şekil 2.5. Johannes Knabenberg İçin Yapılan Ekslibris, 1450 (Pektaş, 2017)

Johannes Knabenberg için yapılan ekslibris tasarımında ağızda çiçek olan bir kirpi resmedilmiştir. Bu ekslibiste verilen mesaj bulunduğu kitap, sahibine geri getirildiğinde çiçek verileceği, getirilmediğinde ise kirpinin dikenlerinin batacağıdır.

Şekil 2.6. Jost Ammann, İsviçre Ağaç Baskı, 1570 (Pektaş, 2017)

17. yüzyıl ekslibrislerine bakıldığında Barok döneminin izleri görülmüş, dini ve erotik konulara yer verilmiş, süslemeler oldukça fazla kullanılmıştır. Doğa, çiçek ve melek figürleri ile yapılmıştır (Pektaş, 2017). Barok dönemi eserlerinde ışık ve gölge ön plandadır. Tasarım durağanlıktan çıkıp hareketli ve sadelikten uzaktır. Ekslibris tasarımında görüldüğü üzere hareketli ve karmaşık bir resimleme görmekteyiz.

Şekil 2.7. Francis Wunnington, 1732 (Pektaş, 2014)

18. yüzyıl tasarımlarına bakıldığında Rokoko stili görülmektedir Özellikle doğa, manzara kitap ve kütüphane çizimleri sıklıkla işlenmiştir (Beyaz, 2015). Rokoko tarzı ekslibrislerde abartılı süslemeler detaylı olup özenle işlenmiştir.

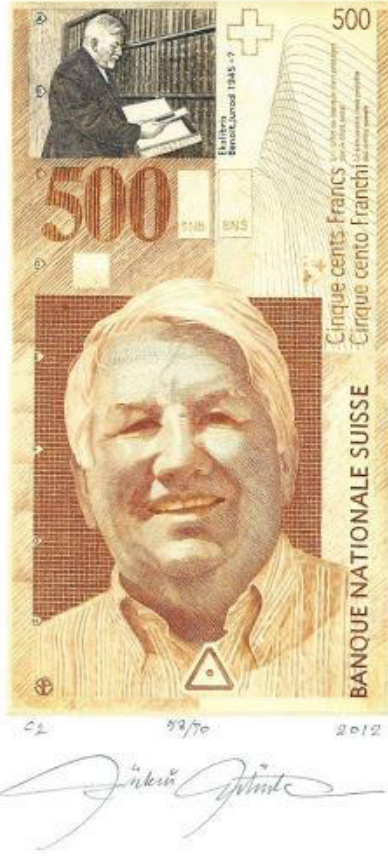
2.1.3. Türkiye’de Ekslibris Sanatı

Ekslibris sanatı Türkiye’ye batıdan gelen kitapların içlerinde ve batıdaki vatandaşlarımızın ilgi duymasıyla dikkat çekmiştir. Türkiye’de ikinci el kitapların içinde çıkan ve yurtdışından gelen kitapseverlerin kendilerine ekslibris yaptırılmalarıyla yayılmaya başlamıştır (Honca, 2007).

Ekslibris sanatının işlevini gören mühürler, Osmanlı döneminde kitabın aitliğini göstermek için tercih ediliyordu. O dönemde yapılan ekslibrisler arma şeklinde olup, ileri gelen kişiler ve kurumlar için kullanılmaktaydı (Güneş, 2006).

Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye gelen kitaplar, sahipleri öldüğünde yakınları tarafından ya kütüphanelere verilmiş ya da ikinci el olarak satılmıştır (Aslan, 2014). Böylece eksibrisin yayılımı kişinin ömrüyle sınırlı kalmamış olup kitabın ömrüyle sınırlandırılmıştır.

Türkiye’de ekslibris sanatıyla ilgilenen sanatçılar, 1980’li yıllardan sonra, güzel sanat eğitimi veren okullarda özgün baskı ve grafik tasarım derslerinin verilmesi ile başlamış; 1997 yılında Ankara Ekslibris Derneği’nin kurulması ile hız kazanmıştır.” (Honca, 2007). Ekslibrisin artan ivmesi derneklerin kurulması sanatçıların, sanatseverlerin ve akademisyenlerin bir araya gelerek ekslibris hakkında görüşmeleri sağlanmaktadır.

Şekil 2.8. Şükrü Ertürk, Türkiye, C2, (130x65 mm), 2012 (İED, 2017)

Şekil 2.8. de 2012 yılında sanatçı Şükrü Ertürk tarafından Hakkak (Taş, maden, ağaç üzerine oyma yapabilen kalem) kalemiyle oyma yapılmış ekslibris tasarımıdır. Geleneksel baskı teknikleri kullanan sanatçının, çalışmalarında genellikle portre tercih ettiği bilinmektedir.

Şekil 2.9. Müjde Ayan, Türkiye, CGD (Ayan, 2019)

Bu alanda birçok ekslibris tasarımları olan sanatçı Müjde Ayan'ın Dijital baskı tekniğiyle yapmış olduğu bir ekslibrisidir. Sanatçı, estetik ve tasarımsal unsurları barındıran sanatsal eserler üretmiştir.

Şekil 2.10. Hasip Pektaş, Türkiye, CGD, (110x80 mm), 2004 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.10. da ekslibris sanatının Türkiye'de tanınmasına öncü olan Hasip Pektaş'a ait olan bu ekslibris dijital baskı tekniğindedir. Sanatçı birçok eserinde olduğu gibi bu çalışmasında da renk, biçim, hareketli ve dinamik unsurlar kullanmıştır.

Şekil 2.11. Nazan Tekbaş Tanyu, X3, (108x90 mm), 1995 (Pektaş, 2017)

Geleneksel baskı tekniklerinden linolyum ile yapılan çalışmada Nazan Tekbaş Tanyu tek renk ile çalışmasını basmıştır. Ağaç figürüne sarılmış yılan görselini izleyen bir figür bulunmaktadır.

2.1.4. Ekslibris Yayılımı

Bütün sanat alanlarında olduğu gibi, ekslibris de kültürler arasında bir iletişim aracı görevini üstlenmiştir. Ancak her sanat yapıtında var olması gereken etkileşim, iletişimde ekslibris için bir ilk koşuldur (Okur, 2013).

Ekslibris yayılımını aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

2.1.4.1. Koleksiyonculuk

“19. yy’da ekslibris pazarı genişlemiştir. Bu yüzyılın yaratmış olduğu ortam resimli ekslibrislerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda ekslibris temaları çeşitlilik kazanmış ve bu sanata ilgi duyanların sayısı artmıştır. 19. yüzyılın sonuna doğru ekslibrisin tarihine ve büyük ekslibris koleksiyonculuğunu yaratmaya yönelik ilgi artmıştır. Koleksiyoncular arasında değiş tokuşlar başlamıştır. Avrupa ve Amerika’da ekslibris toplulukları oluşmaya hem eski hem de çağdaş ekslibrislerle ilgili bilgiler içeren çeşitli dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Her yıl ekslibris ve kişisel koleksiyon sergileri düzenlenmiştir” (Beyaz, 2015). Koleksiyoncular farklı ekslibrislere ulaşmak için kendi aralarında ekslibris alışverişine başlamıştır. Ekslibris artık bir sanat dalı olmuştur. 1900’lü yıllar koleksiyonculuğun çoğaldığı dönemdir.

Ekslibrisler, meraklıları tarafından belli ölçütlere göre değerlendirilip toplanmaktadır. Koleksiyoncular, kendilerine ait fazla baskıları başka kişilerle değiştirerek kendi koleksiyonlarına bir yenisini daha eklemişlerdir. Böylece fazlaca ekslibris biriktirmek amaçlanmıştır. Bu hem çeşitlilik anlamında hem de daha iyi ve kaliteli ekslibris tasarımlarına sahip olmaktır. Tanınmış sanatçıların ekslibrisleri koleksiyoncular için daha da ilgi çeker haldedir. Bu küçük sanatsal ekslibrislerin sanatçısı tarafından imzalanmış, baskı tekniğinin belirtilmiş ve kaç adet basıldığı bilgisi olması gerekmektedir (Pektaş, 2017).

2.1.4.2. Yarışmalar

Ekslibris yarışmalarının amacı sanatçıların artması ve bu sanatının yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Farklı ülkelerde yapılan ekslibris yarışmaları, kültürel olarak farklılıkları ya da benzeyen yönleri görmek, varsa yeni teknikleri

keşfetmek ve sanatseverlerin, ilgi duyan kişilerin ekslibris satın almalarını veya sipariş vermelerini sağlamaktır. Yarışmalar, katılan sanatçıları isteklendirme bakımından oldukça önemlidir. Dernek, kütüphane ve müze gibi kuruluşlar bu önem doğrultusunda belirli aralıklarda yarışmalar düzenlemektedir (Beyaz, 2015).

2.1.4.3. Kuruluşlar

Ekslibris Derneği 1997 yılında Ankara’da kurulmuş olup, 2008 yılından sonra İstanbul Ekslibris Derneği olarak İstanbul’da sürdürülmüştür (Pektaş, 2014).

İstanbul Ekslibris Derneği’nin birçok üyesi olmakla birlikte sanatçılar ve sanatseverler için birçok kaynak barındırır. Yarışmaların, sergilerin, kongrelerin düzenlendiği, ilgili tezlerin makalelerin bir araya getirildiği ve ekslibris hakkında birçok bilgiyi içeren bir kuruluştur. Ayrıca üye olunduğu taktirde gelişmelerden haberdar olabilme imkânı sağlamaktadır.

2.1.4.4. Müzeler

Müzeler, tarihsel olarak önem taşıyan birçok alandaki eserleri koruyan, onları geleceğe taşıyan kurumlardır. Müzeler eserlerin yok olma ya da unutulmasını önlemek ve geleceğe aktarılması için önemli yerlerdir. Eserler yaşadıkları zamanın kültürünü taşımakta ve geleceğe de bilgi vermektedir. İstanbul Ekslibris Müzesi 2014 yılında Işık Üniversitesi’ne taşınmıştır (Pektaş, 2017). 17.000’in üzerindeki ekslibris koleksiyonu ile oldukça zengindir. Sanat ve bilim alanında önemli eserleri bulduran müzeler ekslibris sanatı ile ilgili eserleri de kapsamına alarak bu sanatı sevenleriyle buluşturmakta ve geleceğe taşınması için büyük bir etkiye bulunmaktadır.

2.1.4.5. Kongreler

Ekslibris Kongresi ilk olarak 1953 yılında Avusturya’da yapılmıştır. 1954’te İsviçre’de, 1955’te Belçika’da, 1956’da Almanya’da ve birçok ülkede yapılmıştır (Pektaş,2017). FISAE (Uluslararası Ekslibris Federasyonu) 1953 yılından bu yana yaptığı kongrelerde birçok ekslibrise gönül vermiş insanları bir araya getirmektedir. Bu da hem kültür alışverişi hem de sanatçılar arasında ekslibris alışverişini sağlamaktadır (Erdem, 2010). Ekslibris kongreleri günümüzde de devam etmektedir. Genellikle üniversite veya dernekler bünyesinde yapılmaktadır. Sanatın yayılması için en etkili mecralardandır denilebilir.

2.2. Ekslibris Tasarımı

İçerisinde birçok tarihsel ve kültürel değer ve gelenek barındıran bu tasarımlar, sanatsal bir bakış açısıyla yapılmış, sanat severler ve ekslibrise ilgi duyanlar tarafından biriktirmeye başlanmıştır (Pektaş, 2017). Ekslibris tasarımında boyut kitabın içerisine sığabilecek şekilde tasarlanmıştır. Birçok farklı baskı tekniği kullanılarak çalışmalar üretilmektedir.

Ekslibris tasarımı diğer tüm tasarımlar gibi tasarımsal unsurları içinde barındıran bir sanat unsurudur. Temel tasarım ilke ve elemanlarına dikkat edilen, içinde tarihsel kültürel izler barındıran küçük resimleridir. Ekslibrislerin bir diğer özelliği küçük olmalarıdır. Çünkü küçük tasarım üzerindeki çalışmalar daha fazla dikkat içerir, titizlik gerektirir.

Bir ekslibris tasarımında ekslibrisi analiz ederken ekslibrisin; künyesi, tekniği, biçimsel olguları, konusu, anlatım elemanları, sembolik öğeleri, kompozisyon düzeni, desen anlayışı, üslubu, yazı ve estetik öğeleri önemlidir (Beyoğlu, 2016).

Ekslibris tasarımları genellikle kişinin isteği üzerine yapılan özgün tasarımlardır. Kişiyi yansıtan resimsel ve grafiksel unsurları barındırır. Kitap içerinse sığabilecek ortalama 7x10 cm boyutlarında hazırlandığı ve farklı baskı teknikleriyle kâğıt ya da farklı malzemeler üzerine hat sınırlaması olmadan istenilen formda hazırlanabilir.

Ekslibriste öğelerin anlam oluşturacak şekilde bir araya gelerek kompozisyonu oluşturması ve bunu anlamlı bir şekilde yapması önem taşımaktadır. Ekslibris tasarımında çoğunlukla ele alınan konuların başında erotizm, tarih, bitki, hayvan ve doğa gelmektedir.

2.2.1. Tarihsel Üslup

Üslup bir sanat yapıtının, bir devrin, bir bölgenin ya da bir ekolün ifade bakımından özellikleri olarak tanımlanmıştır. Bir sanatçının ya da bir dönemin biçimlendirme şekli, tasarım anlayışıdır (Başarı Sıralamaları, 2020). Adeta insanın duygularına, hayallerine ve heyecanlarına verdiği biçimdir (Wikipedia, 2020).

Üslup, “bir sanatçının kendine özgü sanatsal yaklaşımını eserine aktarma biçimi olarak tanımlanmakla birlikte, bir toplumun ve çağın tüm sanat yapıtlarında biçimlendirme, tasarım ilke ve anlayışlarında sahip olunan ortak bir dili de kapsamaktadır.” (Sözen-Tanyeli, 1994) (Akt: Beyaz, 2015).

1440 yılında matbaayı icat eden Gutenberg artık kitapların ya da belgelerin hızlıca metinlerin hızla kopyalanması mümkün hale gelmiştir. Gutenberg'in ölümünden sonra kitap sahipleri sanatçılara, el yazmalarındaki alışkanlığı sürdürerek kitapların mülkiyetlerini belirten tasarımlar içeren ahşap baskılar yaptırmaya başlamışlardır. Bu ekslibrisler, el yazması kitaplardaki renkli sayfaları taklit eder şekilde serbest elle boyanarak da yapılabilirdi denilebilir (Beyaz, 2015).

19. yüzyılın ortalarında ekslibrislerde resimsel yaklaşım öncüllene başlanmıştır. İşlenen resimler çoğunlukla sahibi hakkında bize bilgi verirdi. Bazı resimsel ekslibrisler bazı amblemlerden esinlenerek yapılmış, bazıları ise felsefe ve şiirlerden imgeler taşımaktadırlar (Beyaz, 2015).

Şekil 2.12. Andrea Alciato Exlibris (Beyaz, 2015)

2.2.2. Ekslibriste Tipografi

Tipografi, insanlığın sembolize olmuş form ve biçimlere yansımış, şekillenmiş önemli bir anlatım olgusunun yansımaları olarak tanımlanabilir (Honca, 2007). Yazı ise tipografinin asıl önemli parçasıdır. Tipografi, harfleri bir araya getirerek oluşan yazıların iletişimini betimleyendir.

Ekslibriste tipografik unsurlar büyük önem taşımaktadır. Çünkü sanatsal ve tasarımsal öğeleri barındıran ekslibris çalışmalarının üzerinde “ekslibris kelimesi ve yapıldığı kişinin adı bulunmak zorundadır. Ekslibriste yazı olmadığı zaman karşımıza sadece grafik ya da resimsel bir görüntü kalır. Lakin herhangi bir görsel olmadan sadece tipografik tasarımlarda yapılabilir ancak bu iyi bir tipografi bilgisi gerektirmektedir. Tipografi ile yapılan ekslibris çalışmalarında harflerin aralıklarını

açarak, iç içe sokarak, yönlerini ve formlarında değişiklik yaparak tasarımlar yapılabilir.

Şekil 2.13. Özden Pektaş Turgut, Türkiye CGD, 2002 (Pektaş, 2017)

2002 yılında Özden Pektaş adına yapılmış ekslibris bilgisayar destekli bir tasarımıdır. Rahat çizgisel hareketlerle tasarlanan “exlibris” kelimesi üç heceye bölünüp alt alta yerleştirilmiştir. Ekslibris yazısı orta nizam yerleştirilip sağına ve soluna daha sert karakterlerle ekslibris sahibinin ismi yazılmıştır.

Şekil 2.14. Fatih Özden, Türkiye, CGD, (54x123 mm), 2003 (Pektaş, 2002)

Şekil 2.14. deki Özden'e ait tasarımın bilgisayar destekli tipografik ekslibris tasarımında dikey çizgiler dikkat çekmektedir. Harflerin formları bozularak dikey, yatay eksenle yerleştirmelerle bir labirent hissi verilmektedir. Bu görsel düzende ekslibrisin yapıldığı kişinin ismi saklıdır.

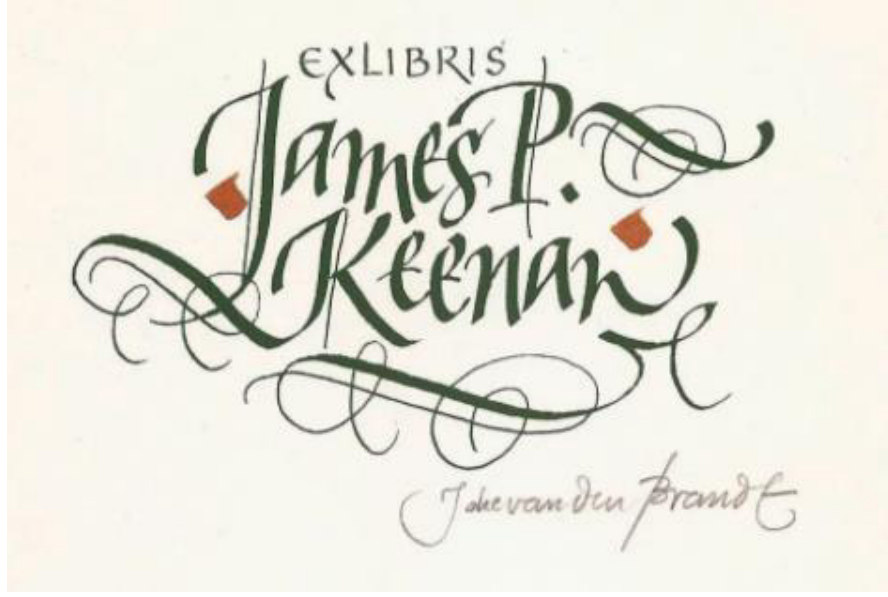
Şekil 2.15. Salih Denli, Türkiye, CGD, 2004 (Pektaş, 2002)

Şekil 2.15. de gördüğümüz Denli'nin ekslibris tasarımı aslında bir barkod niteliği taşımaktadır. Barkodun bir eşya ya da ürüne ait ve onun hakkında bilgi veren bir simge olduğu bilinmektedir. Tıpkı ekslibrisin de kitabın sahibi hakkında bilgi verdiği gibi. Yan yana gelen çizgiler ile oluşturulmuş ekslibris yazısı ve bu çizgilerin üzerine, barkodun üzerindeki gibi kodlama yapılarak ekslibris sahibinin adının yazıldığı görülmektedir.

Şekil 2.16. Selin Sobacı, Türkiye, CGD, 2002 (Pektaş, 2002)

Şekil 2.16. daki Selin Sobacı'ya ait tipografik ekslibris tasarımında siyah ve şeffaflığı azaltılmış olan "exlibris" yazısını görmekteyiz. Şeffaflığı azaltılmış olan bu harfler üst üste gelerek açık koyu leke oluşturmaktadır. Bu harflerde çeşitli tonlamalar görülmektedir. Tasarımın en üst orta kısmına ekslibris sahibinin ismi iki yana blok yapılarak yerleştirilmiştir.

Şekil 2.17. Exlibris für James P. Keenan, E/S/col, 2000 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.17. de sanatçı kaligrafik yazıyla hazırladığı ekslibris tasarımında şablon baskı tekniği ve elle renklendirme kullanmıştır.

Şekil 2.18. Gökhan Okur, Türkiye, CAD, 1998 (Pektaş 2002)

Şekil 2.18. de Gökhan Okur'a ait ekslibris tasarımın da kalın uçlu kalemle yazılan el yazısı tarzda tipografi uygulandığı görülmektedir. Alt kısımda ise ekslibris sahibinin ismi daha düz bir tipografiyle uygulanmıştır.

2.2.3. Baskı Teknikleriyle Ekslibris

Matbaanın icadıyla artık elde yazma son bulmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle 1180 yılında linotip makine bulunmuş, artık tek tek harf dizilmesi bırakılmış ve seri olarak dizim başlamış ve giderek gelişmiştir (Honca, 2017).

Ekslibriste ilk zamanlar baskı yöntemleri kullanıldığı bilinmektedir. Sonrasında ise teknolojinin hızla ilerlemesi, hayatımıza bilgisayarın girmesini sağlamış olup dijital ortamda yapılan ekslibris tasarımlarını gündeme getirmiştir. Bilgisayar

ortamında yapılan ekslibris tasarımlarına, bilgisayar yardımı ile tasarım “CGD” ismi verilmiştir. Bunlara ek olarak ekslibrisin daha güncel tasarımları yeni başlanmış olup deneysel ekslibris adıyla konuşulmaktadır. Bu ekslibris çeşidi daha çok sıradan yöntemleri geride bırakıp kolaj, ses, temas gibi değişik yönelimlerle üretilen içerikleri kapsamaktadır.

Geleneksel baskı tekniklerini içeren ve 1958’de FISAE’nin kabul ettiği ve 2000’de değişiklik yapılmış olan teknikler şunlardır (Pektaş, 2017);

Çukur baskı teknikleri / Intaglio printing techniques

Özgün / Original

C = Çukur baskı / Intaglio printing (C = Chalcographie)

C1 = Çelik oyma / Steel engraving

C2 = Hakkak kalemiyle oyma (özellikle bakır üzerine) / Burin (graver or gouge) engraving

C3 = Asitle yedirme / Etching

C4 = Kuru kazıma / Drypoint

C5 = Akuatinta / Aquatint

C6 = Yumuşak-şekerli yüzeyde yedirme / Soft-ground or sugar etching

C7 = Mekanik doku yaratma / Mezzotint

C8 = Plastik gravür / Engraving on linoleum, plastic or other materials

Çukur baskı yeniden çoğaltma / Reproductive

P3 = Fotogravür baskı / Photogravure

P4 = Tifdruk baskı / Rotogravure

Yüksek baskı teknikleri / Relief printing techniques

Özgün / Original

X = Yüksek baskı / Relief printing (X = Xylographie)

X1 = Ağaç baskı / Woodcut

X2 = Ağaç oyma baskı / Wood engraving

X3 = Linolyum baskı / Linocut

X4 = Metal oyma baskı / Metal engraving or etching

X5 = Damga baskı / Stamp (stone, rubber, etc. or relief engraving)

Yüksek baskı yeniden çoğaltma / Reproductive

T = Tipografi, yazı baskısı / Typography, letterpress

T1 = Lino kalıp baskı / Linotype, monotype, indirect letterpress

T2 = Ağaç oyma yazı baskısı / Photoxylography, facsimile wood engraving

P1 = Klişe baskı / Line block

P2 = Yarım ton klişe baskı / Half-tone, photozincography.

Düz, şablon ve elektronik baskı teknikleri / Flatbed, stencil and electronic printing techniques

Özgün / Original

L = Taş baskı – Litografi / Lithography

L1 = Taş baskı / Autolithography

L2 = Transfer taş baskı / Autography (transfer lithography)

L3 = Ofset çinkosuyla baskı / Zincography

L4 = Alüminyum Baskı / Algraphy

P8 = Fotoğraf / Original photograph

S = Şablon Baskı / Stencil

S1 = İpek Baskı / Original serigraphy (silkscreen)

S2 = Boyama şablonla baskı / Mimeography (dye stencil)

S3 = Balmumu kağıtla baskı / Katazome and Kappa (oiled-paper stencil)

CGD = Bilgisayarda tasarım / Computer generated design

Düz, şablon ve elektronik baskı yeniden çoğaltma / Reproductive

P = Fotografik çoğaltma / Photographic reproduction

P5 = Fototayp baskı / Collotype

P6 = Fotolitografi baskı / Photolithography, process transfer lithography

P7 = Ofset baskı / Offset, duotone

P9 = Fotografik ipek baskı / Serigraphic reproduction (photosilkscreen)

CRD = Bilgisayarla çoğaltma / Computer reproduced design

Y = Fotokopi / Photocopy, electrostatic screen printing

Diğer simgeler/Other abbreviations

M = Monotip (tek tip) baskı / Monotype

B = Görme engelliler için kabartma baskı / Braille printing

MT = Karışık teknik / Mixed technique

TNC = Sınıflama dışı teknik / Technic no classification

4/ = Kalıp sayısı (4/C3 = 4 kalıplı çukur baskı) / Number of plates used

/2 = Renk sayısı (S/2 = iki renkli serigrafî baskı) / Number of colours used

/col. = Elle renklendirme / Hand coloured

Geleneksel baskı tekniklerinin kısaltmalarını yukarıdaki simgeler dahilinde görmekteyiz. Geleneksel baskı tekniklerinin yanında dijital baskının bu sıralamada var olduğu dikkat çekmekte olup bize ekslibriste teknoloji unsurların girmeye başladığını göstermektedir. Lakin henüz deneysel ekslibriste ait kısaltma bulunmamaktadır. Bunun nedeni yayılımının henüz yeterli düzeye gelmemiş olmasıdır.

Aşağıda farklı tekniklerle yapılmış ekslibris tasarımlarından örnekler verilmiştir.

Şekil 2.19. Hatice Öz, Türkiye, CGD, (81x76 mm), 2014 (İED, 2015)

Şekil 2.19. daki ekslibris bilgisayar desteği ile tasarlanmıştır. Açık koyu lekelerin olduğu bir insan imgesi ve dokulu bir el deseni bulunmaktadır.

Şekil 2.20. Osman Dinç, Türkiye, CGD, (120x80 mm), 2015 (İED, 2015)

Şekil 2.20. de Osman Dinç'in Hasip Pektaş için tasarladığı bilgisayar destekli ekslibris tasarımında sıcak renkler hâkim olup arka plandaki hâkim lekeden efe figürü çıkmaktadır. Ekslibris bu figürle adına yapıldığı Hasip Pektaş'ı çağrıştırmaktadır. Köşedeki kod ise kimlik niteliğindedir.

Şekil 2.21. Dimo Milanow, Bulgaristan, L4, (120x120 mm), 2014 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.21. de Dimo Milanow'un alüminyum baskı tekniği kullanılarak yaptığı bu çalışmada estetik bir figür, balık ve stilizasyonlar dikkat çekmektedir.

Şekil 2.22. Rumen Nechev, Bulgaristan, MT (68x145 mm), 2009 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.22. de karışık teknikle Rumen Nechev tarafından yapılmış olan ekslibris kavramsal olarak anlatımlar içermektedir. Figür, elma, defne yaprağından yapılmış bir taç ve yırtıcı bir hayvan başı görülmektedir.

Şekil 2.23. Win Ziwiers, Hollanda, C2, (60x50 mm), 1985 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.23. Win Ziwiers'in, hakkak kalem ile bakır oyma tekniğini kullanılarak 1985 yılında yaptığı ekslibris tasarımı, çizgisel ifade biçiminin bir örneğidir.

Şekil 2.24. Martin Gruev, Bulgaristan, C3+C5, (100x77 mm), 2003 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.24. de Martin Gruev'in 2003 yılında, asit yedirme ve akuatinta tekniklerini birlikte kullanarak yaptığı bu ekslibriste orta değerlerin hakim olduğu leke ağırlıklı bir manzara görülmekte olup, ayçiçeği, yaprak, figür, uğur böceği, ve ay tasarımı oluşturmaktadır.

2.3. Sanat Eğitiminde Ekslibris

“Sanat eğitimi, sanatın tüm dallarını kapsayan, kişiye estetik yargı yapabilmeyi öğretmeyi hedefler ve aynı zamanda yeni biçimleri algılamayı, kendini doğru biçimde ifade edebilmeyi öğretir. Buradan da sanat eğitiminin amacının, sanatçı yetiştirmek değil; her öğrenciyi yaratıcılığa yönlendirip, öğrencinin bilgisel, bilişsel, duygusal ve duygusal eğitim ihtiyaçlarını karşılamak olduğu düşünülebilir” (Uysal, 2005). Sanat eğitiminin içeriğinin bu denli geniş olması sadece sanatsal yetinin kazandırılmasıyla ilgili bir durum olmayıp bireyin sosyal çevresiyle olan ilişkisinin düzenlenmesinde de etkili olan bireyi çok yönlü geliştirme donanımına sahip oluşuyla ilgilidir.

“Sanat eğitimi geleneksel olandan öte, geleceğe yönelik dinamikleriyle, klasik eğitimin topluma yansıttığı edilgen yapıyı ötelere. Toplumsal sorunlara karşı düşünce geliştiren, amaca uygun değerler üreten, tutarlı insanlar yetiştirir. Geleneksel biçim ve içeriklerin korunması ve benzeri boyutları irdelerken, gelenekselin aşılarak yeni

olanın, yeni sanatsal biçimlerin, yeni düşüncelerin yaratılmasına olanak hazırlar” (Ünver, 2016). Sanat eğitiminin bu gelecekçi tavrı sanatın sadece okul içinde değil okul dışında da önemli bir yönlendirici olduğu göstergesidir. Sanat eğitiminin günlük yaşamla birebir ilişkili aynı zamanda geçmişle bağlantılı ve geleceğe uyumlu anlayışı dolayısıyla yaratıcılığın her boyutunu içinde barındırır (Sengir, 2015). Bu nedenle sanat eğitiminin önemi, bireyin yaşamının ve verdiği sanatsal eserlerin biricikliği bağlamında değerlendirilebilmektedir. Zaten günümüzdeki yapılan birçok araştırma da gösteriyor ki sanat eğitimi almış kişilerin yaratıcı yetileri, sanat eğitimi almamış kişilere nazaran daha yüksektir. Böylece, ekslibrisin sanatsal ifade yaratıcılığı geliştirerek baskı resim tekniklerinde yeni beceriler edinmedeki ve yeni yöntemler üzerindeki etkinliği yadsınmaz.

2.3.1. Sanat ve Yaratıcılık

İnsandaki gerek psikolojik gerekse fizyolojik gereksinimleri karşılayan sanat, adeta insandaki bütün boşlukları doldurur niteliktedir. Sanat insana mutluluk verir (Alakuş ve Mercin, 2011). Sanat eğitiminde en önemli unsur olan yaratma durumu kişinin gelişim ve eğilimlerine hizmet etmektedir. Görmek, denemek, sonuçlandırmak gibi durumların sanat eğitiminde aktif uygulanabilirliğini denetlenmektedir (Buyurgan, 2012).

“Her alanda, hızla küreselleşen dünyada insanların yeni ve farklı olana duydukları ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte yaratma kavramına verilen önem de artmıştır. Yaratma kavramı kullanıldığı alan ve kişiler tarafından farklı biçimlerde algılanmış ve tanımlanmıştır” (Zeytun, 2010).

Yaratıcı süreçte duyu, algılama, akıl kullanılarak dışavurum ve yaratım ortaya koyulur. Yaratmada en önemli unsur malzemeyi iyi kullanmaktır. Malzeme amacının dışında daha farklı bir objeye, fikre dönüşüyorsa yeniden yaratılmış olur. Böylece farklı tasarımlar üzerinde bir yeniden üretim süreci söz konusu olmaktadır. Bu konu ekslibrisle bağdaştırıldığında ise bizi deneysel ekslibris konusuna götürmektedir. Yaratıcının, hayal kurma yeteneğinin güçlü oluşu, meraklı sorgulayıcı ve gözlemci oluşu düşüncelerle oynama yetisinin oluşu ortaya çıkan sanatsal bir objenin ya da ürünün özgün olmasını sağlar. Deneysel ekslibriste de en önemli nokta bu özgünlüktür.

Sanatsal yaratıcılığın tarihine bakacak olursak 1960’lı yıllardan sonra sanat eğitiminin yaratıcılığı geliştiren bir eğitim olması söz konusu olmuştur (Kırışoğlu,

2005). “Yaratıcı bir birey çevresini ve dünyasını çok yönlü, etkileşimler içinde görüp algılayabilir. Çevresini doğru olarak algılayabilen, gördüklerinden yaşadıklarından anlam çıkarabilen bir kişi çağın yaşam gerçeklerini daha kolay değerlendirebilir” Yaratıcılık doğuştan gelen bir yetenek olduğundan dolayı uygun ortamda gelişimi desteklenmelidir. Kısıtlı ve sıkı bir ortam yaratıcığa negatif etki yapabilir. Bu nedenle yaratıcı birey ruhen ve fiziken özgür olmalıdır. Buda ancak sanat eğitimi ile gerçekleşebilir (Aral, 1999).

Yaratıcılık ayrıntının görülmesi ve birleştirilmesidir. Detayları düşünebilen birey çok yönlü düşünmüş olacak ve yaratım aşamasında etkinliğini koruyacaktır. Detaylarda dahi yaratıcılığın aktif rolü sanat eğitiminin her alanındaki yaratmayı güdülemektedir. Bu nedenle eğitim sürecinde yaratıcılık nefes almak gibi olmalıdır (Çellek, 2003).

2.4. Deneysel Ekslibris

Çoğu kaynaklarda ekslibris tanımlanırken kitap içlerinde yer alan baskı resimler olduğuna dair görüşler olsa da günümüz teknolojileri ve gelişmeleriyle artık sadece baskı resim olarak yer almadığı görülmektedir.

Yeni yöntemler geliştirmek, bilinen yöntemleri tekrar formüle etmek, deneyler yapmak her alanda gelişim için vazgeçilmez yollardır. Bütün teknikler ilk kullanıldığında deneyseldir (Circic, 2014). Bu nedenle deneysel ekslibris, günümüz ekslibris sanatına yeni bir bakış açısı getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Deneysellik ekslibrise farklı açılardan bakma pratikleri sağlayarak yaratıcı uygulamalar geliştirilerek deneysel ekslibrisler yapılabilir (Sengir ve Yıldız, 2019).

Deneysel ekslibriste iki önemli husus dikkat çekmektedir. Biri; deneysellik diğeri bunun uygulama biçimini kurgulamak açısından; yaratıcılık bağlamında ekslibris. Bu iki unsur bağlamında deneysel ekslibris aşağıda incelenmiştir.

2.4.1. Deneysellik

Denemek bizi farklı yollara ve düşünülmemişe ulaştırabilir. Sonu olmayan bir serüven gibi tanımlanabilir. Denemek bir şeyin belki ilkini yapmak ya da daha fazla nasıl yararlı olacağı, üretkenliği, yaratma sonucunda oluşan yeni buluşun ortaya çıkmasını sağlamaktır. İçinde bulunduğumuz teknoloji devrinde sanat da bundan etkilenerken teknolojik unsurlarla donanmıştır. Zaten teknoloji ve dijitalliğin geliştiği çığgınca uyarlamalar deneyselliği tam anlamını ortaya koyar. Deneysel çalışmaların,

plastik sanatlar eğitiminde düş gücünü ve yeteneği geliştirme amacı ile verildiğini belirten Keskin, deneysel çalışmaların yaratıcılık ile ilişkisine dikkat çekmiştir (Keskin, 2012). Deneyselliğe bir başka yorum ise Buçukoğlu'ndan gelmiştir ki bu; deneyselliğe bir tasarım oyunu olarak bakılması gerekliliği ve oyunun amaç ve kurallarının olduğudur (Buçukoğlu, 2020). Deneysel yaklaşımda ekslibris çalışmalarının da bir amacı ve kuralı vardır; amacı düşünülmemişi düşünmek ve zihni yaratma güdüsüyle doldurmak, kuralı ise kuralsız olmaktır, tek sınırı hayal gücüdür.

Deneyselliği ekslibris bağlamında tanımlamak gerekirse geleneksel ekslibris tasarımları sadece görsel iken deneysel ekslibrisler görmeye ek dokunsal ve işitsel olarak da farklı uygulamalar ile bu alanda kabul görüp ve yaygınlaşması kuvvetli muhtemeldir. Ustalığın ve yaratıcılığın birlikte oluşturduğu ekslibris, şüphesiz yaratıcılık bakımından da önem taşımaktadır (Kırıçoğlu, 2014).

“Keskin; sanatta deneysel yaklaşımının 20. Yüzyılda modern sanat olarak adlandırıldığını ve hala günümüzde bu yaklaşımın devam ettiğini belirtmektedir (Keskin, 2012). Teknolojik gelişmeler yeni sanat akımlarının sanatsal tekniklerin oluşmasına neden olmuştur. Deneysel ekslibris alanında da farklı yolların denenmesi farklı teknikler ve teknoloji ile harmanlanarak, adeta ekslibris sanatına yeni bir soluk olmuştur (Sengir ve Yıldız, 2019). “Sanatın özünde doğaya öykünme yatmaktadır. Bunun nedeni insanın içindeki yaratma güdüsünden kaynaklanmaktadır. Sanat bir bakıma insanın bu yaratma isteğine cevap vermektedir. Bu yüzden sanatında doğayı, yaşadığı çevreyi en iyi şekilde yansıtmaya kaygısı duymuştur. Teknoloji bu kaygıyı hafifletmedeki en önemli faktör olmuştur. Bu yüzden günümüz teknolojisinin sanatla beraber düşünülmesinde garipsenecek bir şey yoktur. Çünkü teknoloji gün geçtikçe insanın bu kaygısını en aza indirmektedir” (Uğurlu, 2008).

Sanatın ve teknolojinin biraradalığı tartışılmaz bir boyuttadır günümüzde. Sanatçı, başka araçlarla ya da tekniklerle üretmesi mümkün olmayan sanatsal yapıtlarını bilgisayar teknolojisini kullanarak üretmeye başlamıştır. Bilgisayarın devreye girmesiyle birlikte gerçek tartışılır olmuş; anlamı, içeriği, konumu neredeyse tümünden değişmiştir. Sanallık artık her alanda ve düzeyde yerleşik gerçeğin yerini almış, sanatsal üretimde ön plana çıkmıştır (Sağlamtimur, 2010). Böylece sanatın tüm alanları dijital tekniklerle çeşitlenip, deneysel çalışmalar da teknolojiden faydalanarak evrilmiştir. Hatta sanat gelecekte yüksek oranda dijitalleşebilir ya da

çoğu sanatlar bu teknolojilerden etkilenecek yüksek oranda deneyselleşebilir denilebilir.

2.4.2. Yaratıcılık Bağlamında Ekslibris

Çetin, sanat eğitiminin, kişide olan yaratım gücü ve bu yaratıcı gücün geliştirilmesi bakımından aktif disiplin olduğunu söyler (Çetin 2005). “Sanat eğitiminin amacı bireylerin tasarlayabilme yeteneğinin geliştirilmesi, yaratıcı, kendine güvenen olan, sanatsal okuryazarlığa sahip, estetik beğeni düzeyi yüksek gençler yetiştirmek olmalı. Bu amaca ulaşıldığı zaman aynı niteliklere sahip uygar bir toplum da yaratılmış olacaktır” (Dikici, 2016).

Yani sanat eğitimi aracılığıyla yaratıcı ifadeler çok daha kolay belirir ve gelişir. Birey özgün, farklı, biricik ve sanatsal birçok biçimi yansıtabilir. Aslında yaratmak yeni bir şey oluşturmak ve onu var etme eylemi olarak sanat dalları içinde ekslibris çalışmaları, yaratıcılığın aktif olduğu örneklerdendir. Bu bir süreçtir ve yaratıcı olma konusu tasarımlama açısından bakıldığında küçük gibi görülsede tüm sanatsal elemanları içinde bulunduran ekslibris çalışmalarında edinilen en aktif kazanımdır. Hele ki tüm olanakları (teknolojinin dahi sınırlı kalabileceği) kullanarak tasarlanan deneysel ekslibris tasarımlarında yaratıcılık sınırsızdır. Her bireyin yaratıcılığının farklı düzey ve alanlarda olduğu da düşünülürse deneyselliğin farklı ve sınırsız yönü tam da burada etkin olacaktır. Lakin ‘teknik sanat eğitiminde ancak bir araçtır, hiçbir zaman amaç olamaz’ (Telli, 1980) görüşüne istinaden bu aracın kullanım ve seçim aralığı ne kadar geniş olursa ortaya çıkacak işler de o kadar yaratıcı olur. ‘Yaratıcı süreç, dinamik, değişken bir fikir/ürün üretme ve farkındalık sağlama aşamasıdır. (Onur ve Zorlu, 2017).

Günümüz ekslibris çalışmalarında yaratıcılık en ön plandadır. Artık yüzey üzerinde değişik kurgulamalar yapılmaya başlanmış, yapılmayanı deneyerek farklı ekslibris çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanatçılar artık denemeyeni denemeye teknolojiye yararlanarak çağımıza uygun şekilde tasarımlar yapmaya yönelmişlerdir. Düş gücünün sınırsızlığı ve teknolojinin birleşmesiyle farklı eserler ortaya çıkacaktır.

2.4.3. Deneysel Ekslibris Çeşitleri ve Uygulamaları

Aşağıdaki alt başlıklarda Rastko Ciric'in 2014 yılında yaptığı "Deneysel Ekslibris" isimli makalesindeki deneysel ekslibris gruplandırılması yapılmıştır. Bu başlıklar altında sanatçılara ve Gözde Yıldız'a ait deneysel ekslibris tasarımları bulunmaktadır.

2.4.3.1. Pop-Up

Pop-up, kâğıt katlama ile yapılan boyutlu ekslibris çalışmalarıdır. Kâğıdın farklı şekillerde katlanarak, kitap kapağı içerisine yerleştirilen ve kitap kapağı açıldığı zaman hareketle boyut kazanan tasarımlardır.

Şekil 2.25. Agaath Van Watershoot, 2004 (Ciric, 2014)

Şekil 2.25. Rastko Ciric'in 2014 yılında Hollanda'lı çocuk kitapları koleksiyoncusu Agaath Van Waterchoot için yapılan pop-up ekslibris tasarımını görmekteyiz. Bu tasarımda, kitap kapağı açıldığında içine konumlandırılan, ekslibris tasarımında bir hayvan stilizasyonu görülmektedir.

Şekil 2.26. Rastko Ciric, Exlibriswereld Dergisi, 2004 (Ciric, 2014)

Şekil 2.26. da Ciric'in 2004 yılında Exlibriswereld dergisi için yaptığı tasarımda kitap okuyan bir figür görmekteyiz. Ciric'in pop-up tekniğinin de iyi bir grafik mühendisliği gerektiğini söylemiştir (Ciric, 2014). Katlama ve kesme tekniklerinin uygulandığı tasarımda kitap kapağı açıldığı zaman elinde bir kitap tutan figür belirmektedir. Kollarının yanından kâğıdı elle müdahale ederek katladığımızda ise kitaptaki dairesel boşlukta figürün gözü bizi izlemektedir.

Şekil 2.27. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.27. de tasarlanan deneysel ekslibris, pop-up tekniği ile yapılmış bir tasarımdır. Kesme ve katlama yöntemi ile hazırlanan bu deneysel ekslibris tasarımında kesim ve katlama tekniğinin birlikte kullanılarak yalın bir tasarım oluşturulmuştur. Bu tasarımda renk kullanılmamış ve kâğıdın katlama ile oluşan gölgesinden yararlanılmıştır. Bu gölge bize üçüncü boyutu hissettirmektedir. Kitabın iç kapağında konumlandırılan deneysel ekslibris tasarımı kitap kapağı açıldığı zaman “ex” yazısının boyut kazanarak görülmesi sağlanmaktadır.

2.4.3.2. Kolaj

Kolaj tekniği, bir yüzey üzerine çeşitli 2 ya da 3 boyutlu malzemenin yapıştırılmasıyla oluşan tasarımlardır. Asamblaj çalışmaları da kolaj başlığı altında değerlendirilebilir Belçikalı grafik tasarımcı Martin Baeyens tarafından yapılmış dijital baskı üzerine orijinal posta pulu yapıştırılacak deneysel ekslibris tasarımı oluşturulmuştur.

Şekil 2.28. Martin R. Baeyens, Deneysel Ekslibris Tasarımı (Circic, 2014)

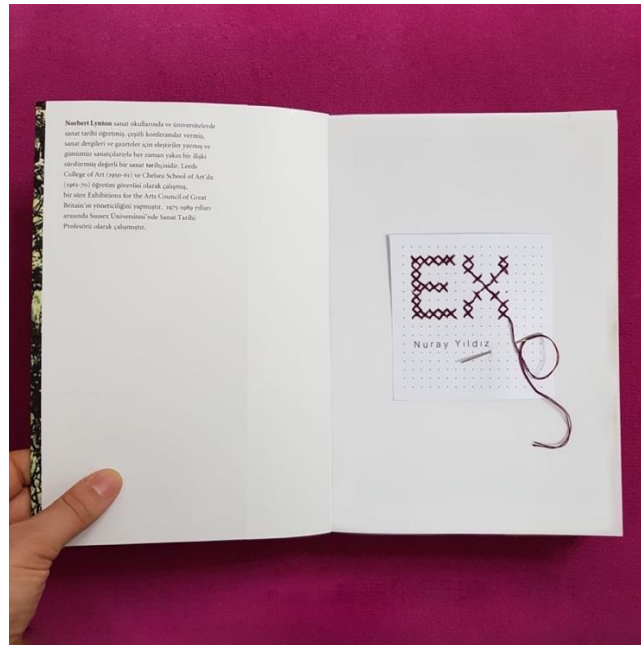
Şekil 2.29. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.29. da çeşitli katmanlardan oluşturulmuş toprak renklerinin ve açık koyu lekelerin hâkim olduğu bu deneysel ekslibris çalışmasında bilgisayar destekli tasarım tekniğiyle yapılan ve dijital baskı ile çoğaltılan ekslibris üzerine posta pulu yapıştırılarak yapılan deneysel ekslibris tasarımına örnektir. Çeşitli tipografik eklemeler ve harf düzenlemeleriyle çeşitlendirilmiştir. Kolaj tekniği kullanılarak hazırlanan ve üzerine orijinal posta pulu yapıştırılarak bir deneysel ekslibris tasarımı oluşturulmuştur.

Şekil 2.30. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

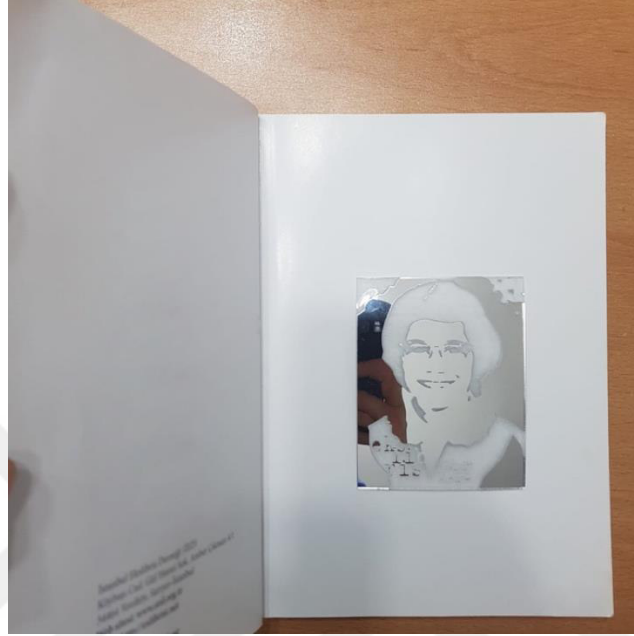
Şekil 2.30. da tasarlanmış olan ekslibris çalışması çift taraflı pul kullanılarak hazırlanan ekslibris örneğidir. Bir tarafı siyah diğer tarafı ise beyazdır. Bilgisayar ortamından hazırlanan çizim pul dikme makinası ile dikilerek istenilen şekil oluşturulur. Bu deneysel ekslibris örneğinde ekslibrisin yapıldığı kişinin isminin baş harfi olan “V” şekli kullanılmıştır. El kumaş üzerinde yukarı doğru hareket ettirildiğinde siyah üzerinden beyaz “V” harfi ortaya çıkar. Aşağı doğru hareketinde ise tamamı beyaz pullar görülür.

Şekil 2.31. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.31. de tasarlanan deneysel ekslibris bir eliş kitabının iç sayfası için tasarlanmıştır. Kullanılan materyal iplik ve iğnedir. Kâğıt adeta bir kumaş işlenir gibi

işlenmiştir. Kâğıda iğne ve ip ile ekslibris kısaltması olan “ex” hecesi işlenmiş ve ipin kalan kısmı iğne üzerinde kâğıda tutturulmuştur. İpin ucunun hala iğnede takılı olması ve aslında tamamlanmamış olması kitabın devamlılığını ve kitap sahibinin sürekli devam eden ve edecek olan çalışma hayatından mesajlar vermektedir.

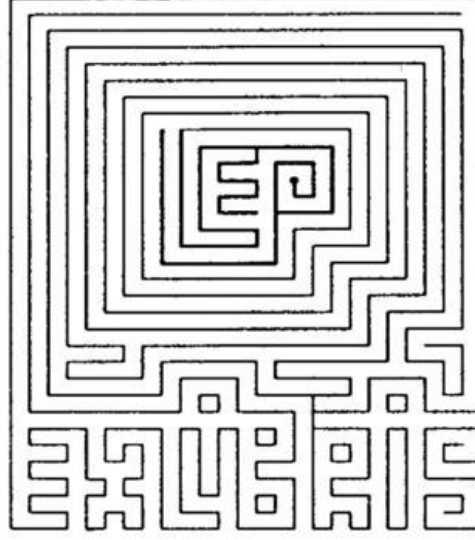

Şekil 2.32. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Çalışması, 2019

Şekil 2.32 de gördüğümüz deneysel ekslibris çalışması 2 mm'lik plexiglass plaka üzerine lazer tekniği ile kazınmış bir tasarımdır. Plexiglass plakanın aynalı olanı tercih edilmiştir. Lazer makinası aracılığıyla kazıma işlemi yapılmıştır. Bu teknolojinin bir ürünü olarak bu deneysel ekslibris çalışması ortaya çıkmıştır. Lazer makinasına kazıma ve kesme komutları verilerek, istenilen yerler kazınmış ve dış hatlarından kesilmesiyle deneysel ekslibris tasarımı tamamlanmıştır. Kitap sahibinin resmi kazınarak elde edildiği için bu ekslibrise baktığımız zaman okuyan kişi aynalardan kendini görecektir, kazınmış yerlerdeki boşluklar ise kitabın sahibinin resmini gösterecektir. Doğal olarak kitap sahibi ekslibrise baktığında hem kendini hem de kitap sahibini görecektir. Bu deneysel ekslibriste ayna materyalinin kullanımı çok yönlülüğü sağlamaktır. Burada amaç iki kişinin de kendini görmesidir. Kitap okuyan kişinin kendini görmesi ve aynı zamanda ekslibris sahibini hatırlayarak kitabı geri getirme konusunda da hatırlatma niteliği taşımaktadır. Tasarım 6x10 cm boyutunda hazırlanmıştır. Kitabın istenilen bölgesine yapıştırılarak konumlandırılabilir.

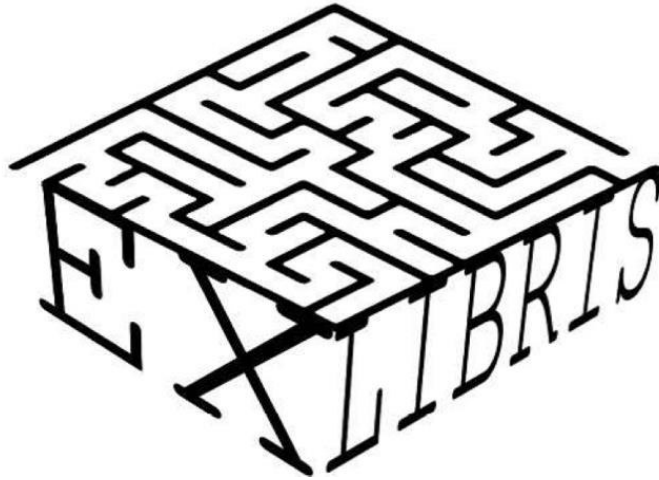
2.4.3.3. Puzzle

Puzzle, yap boz parçalarından oluşan bir oyun türüdür. Puzzle da şaşırtma, kafa karıştırma buldurma ön plandadır. Bu yöntemi çalışmalarımızda estetik ve sanatsal kaygı çerçevesinde deneysel ekslibris çalışmalarımızda uygulayacağız.

Şekil 2.33. Labirent Deneysel Ekslibris Tasarımı (Circic, 2014)

Şekil 2.33. de L.E.P. logosu temel alınarak yapılmış deneysel ekslibris tasarımını görmekteyiz. Logonun orta noktaya konumlandırılmasıyla bir labirent tasarımı oluşturulmuştur. Başlangıçtan orta noktaya varıldığında logoya ulaşılmaktadır. Bu tasarımda devam eden çizgilerden oluşturulmuş ve bir göz takibi isteyen tasarımdır.

Şekil 2.34. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.34. daki tasarımda bilmeceli deneysel ekslibris tasarımı uygulanmıştır. Üç boyut etkisi yaratılan bu tasarımda perspektif açıdan bir yüzey üzerine oturturulmuştur.

2.4.3.4. Çok Yönlü

Çok yönlü deneysel ekslibris çalışmalarında önemli olan nokta yöndür deneysellik yön kavramında yatar. Yön kavramı farklı açılardan bakıldığında, farklı objelerin farklı anlamlarını bize veren bir olgudur.

Şekil 2.35. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 1993 (Ciric, 2014)

Şekil 2.35. da çok yönlü deneysel ekslibris tasarımına örnek görmekteyiz. Bu tasarım iki yönlü olarak planlanmıştır. Aynı tasarım içerisinde iki farklı figür dikkat çekmektedir. İlk bakıldığında bir şerif şapkası ve kaşları çatılmış gözler dikkatimizi çekmektedir. Tasarımı tam tersi yönünde çevirdiğimizde ise gülen bir çocuk figürü bulunmaktadır. Bu deneysel ekslibris tasarımı dairesel formda tasarlanmıştır. Etrafına ise ekslibris ve kitap sahibinin ismi yazılarak düzenleniştir.

Şekil 2.36. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.36. tasarımda deneysellik hareket unsuru ile renklerin değişiminin gözlenmesidir. 12x8 cm boyutunda hazırlanan bu deneysel ekslibris tasarımında aynı

düzlem üzerinde yeşil ve mavi olmak üzere iki göz mevcuttur. Dijital baskı alınan bu tasarıma hareketi katan ise üzerindeki asetat malzemedir. Asetat üzerine dijital baskı ile belli aralıklarla çizgiler basılmıştır. Kâğıda alınan dijital baskı ile asetat üst üste geldiği zaman mavi bakan gözleri görmekteyiz. Asetatı sağa ya da sola hareket ettirdiğimizde yeşil bakan gözü görürüz. Yeşil göz üzerinde ekslibris yazısı ve ekslibris sahibinin adı belirir. Bu tasarım hem çok yönlü hem de hareketli deneysel ekslibris tasarımına örnek bir çalışma olarak hazırlanmıştır.

2.4.3.5. Sanal

Sanal başlığı altında inceleyeceğimiz deneysel ekslibris çalışmaları ise herhangi bir teknikte yapılmış olup dijital ortamda sunulan çalışmaları kapsar. Bu çalışmalar dijital ortamdaki kitapların iç sayfalarına konumlandırılarak yine görevini sürdürmektedir.

Şekil 2.37. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 1995 (Ciric, 2014)

Dijital kitaplık için Ciric tarafından yapılan deneysel ekslibris tasarımıdır. Baskısı olmayan elle tutulmayan bir tasarımıdır. Dijital ortamda kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Kitap kapağını açtığımızda gördüğümüz ekslibris bu tasarımda kitabın içinde değil bilgisayar içerisinde dijital olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital bir kütüphane için tasarlandığı bilinmektedir.

2.4.3.6. Hareketli

Görselin hareket etmesi aracılığıyla bizde farklı izlenimler bırakmasıyla ilişkilidir. Parça parça verilmiş görseller hızlı hareketle beraber bir bütünü oluşturarak bizde hareket ediyormuş izlenimi verir.

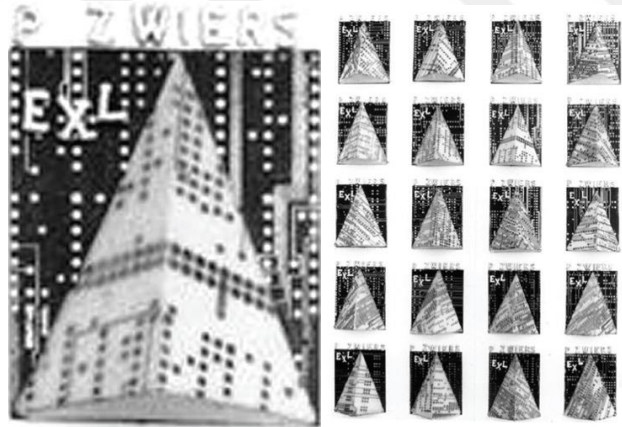

Şekil 2.38. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2003 (Ciric, 2014)

Ranko Muniti adına yapılmış ekslibris tasarımı. Üst üste iki parçadan oluşan tasarımın ilk parçasında kapalı bir kitap diğer parçası ise dişleri olan bir animasyona dönüşmektedir. Hızlı olarak sayfaları aşağı yukarı doğru oynatınca hareket oluşur. Kitap hızlıca açılıp kapandıkça görsel hareketleniyor izlenimi oluşur.

2.4.3.7. Hologram

İlk ve tek hologram ekslibris, Baeyens tarafından yapılmıştır. Ekslibris tamamen siyahtır. Işığı doğrudan aldığı anda içerisindeki tasarım, yazı ve hacim belirir. Gent Üniversitesi ve Pierre Bone iş birliği ile yapılmıştır bir çalışma olduğu bilinmektedir (Ciric, 2014).

Şekil 2.39. Martin R. Baeyens Deneysel Ekslibris Tasarımı (Ciric, 2014)

2.4.3.8. Sesli

Yaratıcık ses üzerinde yoğunlaşmıştır. Uyarıcı sestir. Tasarımlar çeşitli hareket, baskı, temas vs. uyarıcılarla sese dönüşür.

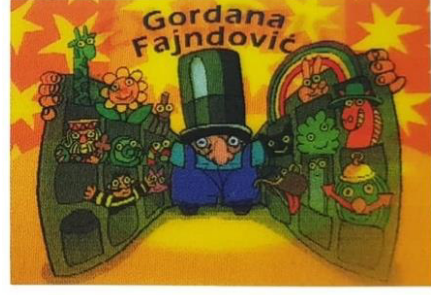
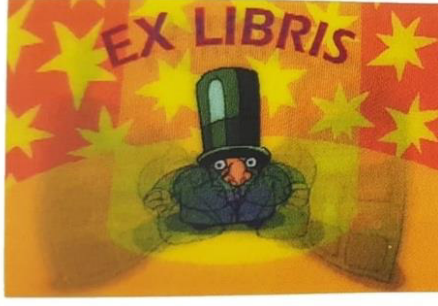

Şekil 2.40. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2019

Şekil 2.40. deki ekslibris, sesli deneysel ekslibris tasarımına bir örnektir. Deneysel ekslibrisin içerisinde bir ses düzeneği mevcuttur. Üzerindeki kapağın ağırlığıyla ilk etapta ses çıkmaz. Kitabın kapağı açıldığı zaman üzerindeki ağırlık kalktığından dolayı düzeneğe yüklenen ses duyulmaya başlar. Herhangi bir ses tasarımdaki düzeneğe yüklenmiştir. Deneysel olarak tasarlanan bu çalışmada ağırlık prensibi uygulanmış ve ses çıktısı alınmıştır. Aynı zamanda bir mesajda verilebilir. Bir cümlede söylenebilir ya da herhangi bir ses bu kayıtlarda var olabilir. Bu deneysel ekslibris tasarımı temas ve ağırlık ile aktif olacağından dolayısıyla kitabın kapağının ağır olması bu deneysel ekslibrisin amacına daha rahat ulaşmasını sağlayacaktır. Hafif bir kitap kapağı ekslibrisin arada çalması kitabın kapağının hafif kalkması anında müziğin çalmasını sebep olacağı için, kapağı ağır olan kitaplarda uygulanması daha olumlu olacak bir deneysel ekslibris tasarımıdır.

2.4.3.9. Merceksi / Lens

Lenticular teknolojisi ile yassı olan bir görseli hareket ettirdiğimizde içerisinde bir kendiliğinden bir hareketin oluştuğunu görebiliriz. Üstünde bulunan şeffaf çizgili yapıda olan malzeme ile hareketi algılayabiliriz (Sengir ve Yıldız, 2019).

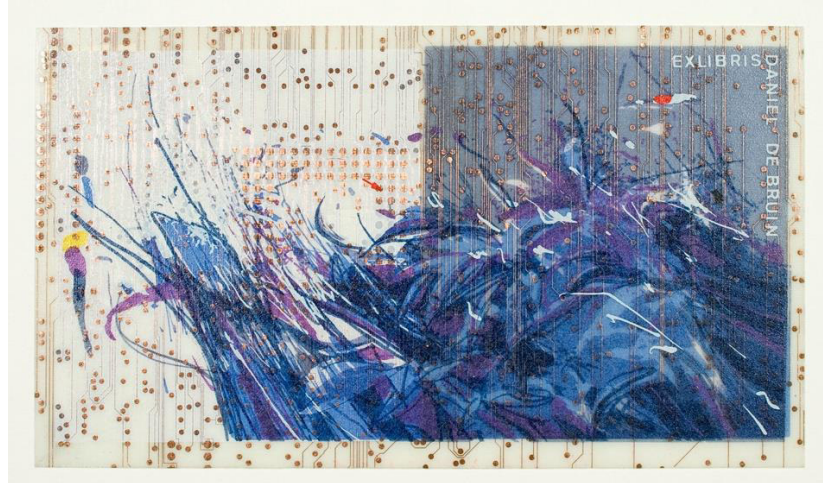

Şekil 2.41. Rastko Ciric, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 1999 (Pektaş, 2017)

Farklı açılardan bakıldığında farklı görüntülerin bir araya gelmesinden oluşan görüntülerdir.

2.4.3.10. Diğer Destekler

Yukarıda belirttiğimiz pop-up, kolaj, puzzle, çok yönlü, sanal, hareketli, hologram, sesli, merceksi/lens gibi birçok tekniğin yanı sıra kelimeye dökülmemiş herhangi bir teknik kategorizasyonuna dahil edemediğimiz fakat deneysellik açısından yaratıcılığı en üst düzeyde tutabilen farklı uygulamalar bu kategoriye girmektedir. Diğer destekler aslında yaratıcılığımızın en son aşamasını bizlere sergiliyor. Yaratıcılığımızın sınırsızlığının sadece sınır olduğu bir aşamadır.

Şekil 2.42. Martin R. Baeyens, (9x16 cm) (Ciric, 2014)

Şekil 2.42. de Martin R. Baeyens'in deneysel ekliris tasarımlarından örnek görmekteyiz. Baeyens'in deneysel tasarımına baktığımızda yüzeyde kâğıttan farklı olarak elektrik devresi kullandığını görmekteyiz. Bu devre üzerine serigrafi baskı tekniği kullanarak deneme yapıldığı görülmekte olup, açık koyu leke etkisi yaratılmıştır.

Şekil 2.43. Martin R. Baeyens, Belçika, S1/8, (60 x 134 mm), 2002 (Pektaş, 2017)

Şekil 2.43. de Martin R. Baeyens tarafından Hacettepe Üniversitesi için yapılmış deneysel ekslibris tasarımı mevcuttur. Yüzey olarak banknot tercih edilmiş ve serigrafi baskı tekniği kullanılmıştır. Tasarımda birbirine bakan yüzler leke etkisi oluşturmuştur.

Şekil 2.44. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020

Şekil 2.44. de ortamdaki ışık ile değişilebilen bir deneysel ekslibris çalışması görülmektedir. Buradaki fark diğer ekslibris çalışmalarından farklı olan herhangi bir plastik materyal üzerine içi cnc makinesinde oyulmuş şekilde uygulanmıştır. Bu tasarımdaki değişim aydınlık ortamda ekslibrisin kime ait olduğu aydınlık ortamda materyalin hafif fosforlu görünümü görünüyorken yazı çok seçilmemektedir. Ortam ışığı azaldıkça fosforu artarak ekslibris belirlemeye başlayacaktır. Hem ışığa duyarlılık hem üç boyutluluk mevcuttur.

Şekil 2.45. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020

Deneysel ekslibris çalışmasında telin çeşitli şekilde kıvrılması ile oluşturulmuş tipografi üzerine poşet kaplanarak çalışılmış deneysel ekslibris örneğidir. Tasarımdaki objelerin biri bu tasarımda deneysel olarak diğeri ise bilgisayar tasarımı olarak devam etmiştir. Bir harf üzerinde uygulama yapılmıştır. Buradaki amacımız kitap açıldığı zaman üçüncü boyutu göstermek ve kitap kapatıldığında poşetin sesi de duyulacaktır. Bu sayede hem üçüncü boyut yakalanmış farklı bir tasarım yaparak deneysellik uygulanmış hem de bir diğerk duyumuz olan işitme duyumuza hitap etmiş olacaktır.

Şekil 2.46. Gözde Yıldız, Deneysel Ekslibris Tasarımı, 2020

Herhangi bir yüzey üzerindeki yazı veya eser, herhangi bir yüzey üzerine bandın yapıştırılması ve akabinde bandın çekilerek yüzeydeki görselin bir kısmının banda aktarımı sonucunda oluşan ekslibris çalışmasını görmekteyiz. Buradaki özellik iz mantığında oluşudur. Önemli nokta ise banda çıkan sanatsal çalışmanın izidir. Bu iz ekslibris yüzeyine aktarılarak çevresine ise ekslibris ve sahibinin ismi yazılarak konumlandırılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama tekniği ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

İçerikte, öncelikle ekslibris ve sanat eğitiminde ekslibrisin önemine değinilirken, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sürecinde alanla ilgili kitaplıklara, kütüphanelere ve internetteki yazılı bilgi kaynaklarına ulaşılmıştır. Koleksiyon ve sergi katalogları taraması yöntemiyle ekslibris çalışmaları incelenip güncel bilgiler edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında ekslibris hakkında detaylı bilgiler toplanmış ve deneysel ekslibris alanında uygulamalar yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak uzman görüşü belirlenmiştir. Ekslibris ve deneysel ekslibris hakkında sorular hazırlanarak uzman görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak uzmanlara sorulan soruların yanı sıra kişisel bilgilerde alınmıştır. Kişisel bilgiler, unvan-ad-soyad, yaş, çalıştığınız kurum, bulunduğunuz kurumda çalıştığınız yıl ve okuttuğunuz dersler sorularını kapsamaktadır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Eğitim Fakültesi Resim İş Eğitimi Anabilim Dalında bulunan Sanat Eğitimi veren öğretim elemanları oluşturmaktadır. Araştırmada hedeflenen Türkiye'nin yedi bölgesinden homojen olarak ders içeriklerinde ekslibrisi konu almış ve kendi akademik çalışmalarında ekslibris alanında teorik ya da uygulama çalışmaları olan öğretim elemanlarının görüşlerini almaktır. On beş öğretim elemanı ile iletişime geçilmiş olup sekiz öğretim elemanı geri dönüş yapmıştır. Uzmanlardan üç tanesi Prof. Dr., üç tanesi Doç. Dr., bir tanesi Dr. Öğr. Üyesi, bir tanesi ise Öğr. Görevlisidir. Dört öğretim elemanı 35-50 yaş, diğer dört öğretim elemanı ise 50-78 yaş aralığındadır. Uzmanların dördü Eğitim Fakültesinde, diğer dördü ise Güzel Sanatlar Fakültesinde görev yapmaktadır. Uzmanların buldukları kurumda çalıştıkları yıl, altı öğretim elemanınının 1-15 yıl arası, diğer iki öğretim elemanı ise 23-40 yıl aralığındadır. İlgili fakültelerde verdikleri dersler; Bilgisayar Destekli Tasarım, Masaüstü Yayıncılık, Özgün Baskı, Kurumsal Kimlik, Grafik Atölye, Görsel İletişime Giriş, Baskı

Teknikleri, Grafik Tasarım Atölye, Sanat Felsefesi, Resim Atölye, Deneysel Sanat Uygulamaları, Grafik Tasarım, Ambalaj Tasarımı, Ekslibris Tasarımı, Tipografi, Tipografik Uygulamalar, Dijital Yayıncılık, Sanat Eseri Çözümleme dersleridir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan, beş soruluk (unvan-ad-soyad, yaş, çalıştığınız kurum, bulunduğunuz kurumda çalıştığınız yıl, okuttuğunuz dersler) kişisel bilgi formu ve dört adet standartlaştırılmış açık-uçlu görüşme soruları kullanılmıştır. Bunlar;

- Sanat ve sanat eğitiminde ekslibrisin yeri ve önemi hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- Güzel sanatlar veya güzel sanatlar eğitimi ders içeriklerinizde ekslibrise yer verilmekte midir? Yer veriliyorsa hangi teknikler kullanılmaktadır?
- Ekslibris sanatındaki yeni soluk olarak nitelendirilebilen “deneysel ekslibris” hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Deneysel ekslibrise, güzel sanatlar veya güzel sanatlar eğitimi ders içeriklerinde yer verilmesinin, öğrencilerin yaratıcı ve özgün çalışmalar üretmesi üzerindeki etkisini değerlendiriniz.”
- Araştırmada görüşme soruları, görüş/değer türünde hazırlanmış ve görüşme formu ekler kısmında verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Tekniği

Ekslibris ve Deneysel Ekslibris konusunda çok sayıda yerli ve yabancı (tez, bildiri, dergi, makale, kitap, internet vb.) kaynaklardan yararlanılarak elde edilen verilerin düzenlenmesi ve yorumlanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu uygulamalar hakkında görüş almak ve genel durum analizi için fenomenolojik araştırma modeli kullanılmıştır bu modelde olaylar durumlar deneyimler ve kavramlar incelenmektedir. Araştırma da veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve uzman görüşleri alınmıştır. Aynı zamanda, araştırmada belirlenen çalışma gruplarında (Güzel Sanatlar Fakültesi ve Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı) sanat eğitimi veren öğretim üyeleriyle e-posta yolu iletişime geçilerek yazılı görüşme yapma isteğinde bulunulmuştur. Toplamda sekiz akademisyen ile görüşülüp katılımcıların her birine kod verilerek (A1, A2, A3 ...) kategorize edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Yapılan yazılı görüşme ile elde edilen verilerde betimsel analiz yöntemi kullanılmış ve ortaya çıkan bulgular yorumlanarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, elde edilen bulguların daha önceden belirlenmiş temaların özetlenmesi ve yorumlanması anlamını taşımaktadır ve bilginin yorumlanmasında etkili olması sebebiyle tercih edilmiştir. Yapılan yazılı görüşme sonucunda soruların cevapları dördüncü bölümde detaylı olarak verilmiştir (Taşcı, 2018).

4. BULGULAR

4.1. Akademisyenler ile Yapılan Yazılı Görüşmelerin Analizi

Araştırmada problemlere yönelik yapılan yazılı görüşme sonucunda cevaplanan görüşme formundaki sorular bu bölümde yer almaktadır.

Araştırmanın amacına uygun olarak Güzel Sanatlar Fakültesi Ana Sanat Dalı'nda ve Eğitim Fakültesi Resim-İş Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda görev yapan sekiz akademisyenden veriler toplanmıştır.

4.1.1. Sanat ve Sanat Eğitiminde Ekslibrisin Yeri ve Önemi Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir?

A1: “Sanat ve Sanat Eğitimin önemli bir kazanımı olarak düşündüğüm ekslibris; günümüzde özel bir ilgi alanı olması nedeniyle sanatın içinde kendini parantez içinde konumlandıran çok disiplinli tekniklerle karşımıza çıkan, ticari amacından daha çok sanatsal amacına hizmet eden, paylaşımı güçlü, tasarlaması keyifli, gündün güne daha da yayılan bir tasarım alanı ve türüdür”

A2: “Ekslibris hem sanat hem de tasarım etkinliklerinin birlikte düşünüldüğü ve içerisinde sanatsal kaygılar kadar bir tasarımın işlevselliğini de barındırması nedeniyle önemlidir. Yaygınlığı, ulaşılabilirliği ve koleksiyonerliği de bünyesinde barındırması açısından farklı bir kulvarda yer alır. Ülkemizde yeni olması, ilgilenenlere ilginç gelmesi ve kitapseverler için de önem taşıması açısından gereklidir de. Bu anlamda derneklerde, yarışmalarda ve hatta galerilerde de yer aldığı bilinmektedir. Sanat eğitimi veren kurumlarda bir ders konusu olarak verildiğini ve şahsım adına benim de derslerde konu olarak işlediğim önemli bir sanat, tasarım ürünüdür. Tipografi ve görselin bir arada kullanılması açısından eğitsel bir yapısı vardır”

A3: “Sanat ve sanat eğitiminde ekslibris oldukça önemli bir yer tutmakta ve tarihsel yapılış amaçlarından bağımsız bir baskı disiplinine evrilmiştir”.

A4: “Ekslibris kullanım alanı itibarıyla ihtiyaç grafiği olarak nitelenir. Bu ihtiyacın plastik değerler açısından zengin ve estetik değer taşıyan bir belgeye dönüşmesi sanatın sosyal yönünü de vurgulamaktadır. Sanata ve kitap okumaya ilgi çekmesi bakımından da önemlidir”.

A5: “Ekslibrisi diğer sanat eserlerinden ayrı düşünemeyiz. Ekslibris de yaratıcısına yükünden kurtulma fırsatı verir. Özgün bir yaratım gerçekleştirme fırsatı

verir. Boyutunun küçük olması onun taşıdığı estetik değerlerden ödün vermesine neden değildir. O küçük alanda öz ve biçim olarak etkili, dengeli bir kompozisyon yaratılabilmişse ve o izleyene estetik bir haz veriyorsa gücünü kanıtlamış demektir. Her şeyde olduğu gibi ekslibriste de tarihe malolma onun taşıdığı özgünlük, estetik bütünlük ve teknik yetkinliğe bağlıdır”.

A6: “Bir kitap satın aldığımızda ilk yaptığımız şey; bu kitabın bize ait olduğunu göstermek için, imzamızı atar veya kitabın ilk sayfasına işaret koyarız. Bir kitabı ödünç verdiğimizde, bunun bizim kitabımız olduğu hatırlanacak ve geri getirilmesi sağlanacaktır. Bunun profesyonel olmadığını ve ekslibris kullanmanın daha iyi olduğunu düşünüyorum.

Çoğunlukla bir ekslibris üzerinde "ekslibris" kelimesini veya kitabın sahibinin adı veya baş harfleriyle birlikte "kütüphaneden" gibi eşit bir terim buluyoruz.

Peki ekslibris nedir? Bir mülkiyet işareti, koruyucu bir unsur, kişisel bir işaret, estetik bir unsur ve küçük bir grafik tasarımıdır. Bu yüzden metni hemen görebilmemiz ve sahibinin adını çok net okuyabilmemiz çok önemli. Ekslibrisi gerçekleştirmek için her zaman bir grafik tekniği kullanırız. Bu nedenle bir ekslibrise küçük bir grafik veya mini baskı diyoruz. Bu küçük grafikte müşterinin isteklerini hesaba katmalı ve grafik teknolojisinin benzersizliğine saygı göstermeliyiz. Metin ve görüntü uyum içinde olmalıdır. Tüm bu unsurlar bir ekslibrisin gerçekleştirilmesinde büyük önem taşımaktadır”.

A7: “Özgün geçmişi, temsil özelliği ve biçim-içerik açısından sınırlarıyla bir geleneğe sahip olması, farklı anlatım yollarına/yöntemlerine olanak sağlaması bakımından ekslibris, sanat dalları içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Kendine has özellikleriyle hem bir üretim biçimi hem de bir sanat dalı olarak ekslibrisin sanat eğitiminde yer alması elzemdir”.

A8: “Sanat eğitiminde, öğrencinin kişisel gelişimini sağlaması amacıyla, zenginleştirilmiş ders ve ders içerik yapılanmaları, günümüz sanatının gereklilikleri doğrultusunda öğrenciye önemli açılımlar sunmaktadır. Baskı sanatlarının içerisinde yer alan ve son dönemlerde ülkemizdeki eğitim kurumlarında yaygınlaşan ekslibrisin anlaşılması ve ders program içeriklerinde değerlendirilmesi çok önemli bir kazanımdır. Böylelikle öğrenci, yapılan çalışmanın boyut değeri ile değil, amaçlanan

işlevselliğine de odaklanarak, kendi sanat dilini oluşturmada önemli bir kazanım elde etmektedir”.

4.1.2. Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Ders İçeriklerinizde Ekslibrise Yer Verilmekte Midir? Yer Veriliyorsa Hangi Teknikler Kullanılmaktadır?

A1: “Özellikle Özgün Baskı II ve Yüksek Lisans Baskı Teknikleri derslerinde ekslibrise ders içeriklerimizde yer verilmektedir. Baskı teknikleri olarak genellikle yüksek baskı teknikleri (ağaç, linol) kullanılmaktadır. Ayrıca metal gravür, dijital baskı gibi baskı teknikleri ile de çalışmalar istenmekte ve üretilmektedir”.

A2: “Kesinlikle yer veriyorum. Genelde bir teknik kısıtlama olmasa da (atölye olanaklarımız kapsamında) linol, ağaç ve CGD, CRD tekniklerine yer veriyorum. Zaman zaman görselleri de mumlu kağıtlarla hazırladığımız oluyor”.

A3: “Fakültemiz resim bölümü baskı derslerinde ekslibris konusuna genişçe yer verilmektedir. Teknikler kuru kazıma, asitli indirme, aquatinta, ve CGD, CRD gibi dijital baskılar”.

A4: “Güzel Sanatlar eğitimi bölümünde 2 saatlik seçmeli ekslibris dersimiz vardır. Ayrıca anasanat atölye ve yardımcı sanat atölye derslerinde konu olarak da ele almaktayım”.

A5: “Ekslibrisin “sanat”ı günlük yaşamın içine sokma gücü vardır. Sanata uzak bir toplum olduğumuzu düşünecek olursak bence ekslibrise sanat eğitiminde yer vermek gerek. Gençlere ekslibrisi tanıtmak, bu sanat dalıyla kendilerini anlatmalarına olanak sağlamak ve çalışmalarını değerlendirmek ilgiyi artıracaktır. Ülkemizde de ekslibrisi bilen bir nesil yetişsin, onların paylaşımlarıyla gelecek nesiller de bunu öğrensın. Benim 40 yaşında öğrendiğim bu sanatı onlar çocuk yaşta öğrensın. Belki kitaba ilgiyi artırmaya katkımız da olur diye düşünüyorum. Teknik bir anlatım aracıdır. Öğrencinin seviyesine uygun her teknikle ekslibris yaptırılabilir. Örneğin ilkokulda kolaj ile, üst sınıflarda linolyum ile ekslibris yaptırılabilir. Elbette bilgisayar programına hâkim gençler CGD de yapabilir”.

A6: “Küçük olan her şey güzeldir. Fakat küçük boyutlu işler yapan sanatçıların Uluslararası Sanat Bienallerine katılma imkanlarının çok olmadığı doğrudur. Çağdaş küratörlerin tercihleri daha çok büyük resimler, videolar ve enstalasyonlar ya da muazzam grafik eserler üzerinedir.

Küçük, hayatımızda genellikle değerlidir, örneğin yüzük, elmas, çip vb. yaşam tarzının felsefesi olarak da bir Bonzai imgesine bakarken, doğanın tüm zenginliğinin

küçükte bulunduğunu öğreniyoruz. Küçük format, sanatçının çalışma hareketini kısıtlar düz ve doğrudan ifade etmesi için zorlar. Kişisel ifadede herhangi bir sınır yoktur. Küçük bir resimde ustalaşmak için güçlü bir sanatsal özgüven gereklidir. Tüm bu bulgular hem geleneksel hem de dijital tekniklere uygulanabilir. İyi bir tasarım için diğer belirleyici faktörler ise şunlardır; eğitimin kalitesi büyük ölçüde öğretmenlerin coşkusuna bağlıdır, güncel olayları takip etmek, sergileri ziyaret etmek, uluslararasılaşma, stüdyonun donanımı vb. faktörler eğitim programının her alanında kalıcı bir gelişimi getirir. Ekslibris, resim, baskı ve heykeltraşlık gibi modern zamanlarla gelişti. Bugün bir ekslibris tasarlama ve yaratma görevi ince ve ilginç bir zorluktur. Ekslibris'te metin ve resim uyumlu bir kompozisyona dahil edilmelidir. Sanatçı sadece kitabın içeriğine değil, aynı zamanda ekslibris tasarımının yüksek sanatsal düzeyine de dikkat etmelidir. Dünyanın en sevilen matbaası kitaptır, kitap her zaman hayatta kalır. Bir ekslibris tasarlamak şunları gerektirir: Dikkatli planlama, sanatsal içgörü hem de teknik beceri.

Sizlerle bir hikayemi paylaşmak istiyorum. İlk ekslibrisimi hocam Gerard Gaudaen'in önderliğinde rölyef baskı tekniği ile yaptım; soyut ahşap oyma. Daha sonra ilk kez bir ekslibris değişim toplantısını ziyaret ettiğimde kimse yeni yaklaşımına ilgi göstermedi. Genç bir sanatçı için çok sinir bozucu bir deneyimdi. Birkaç yıl sonra ilk serigrafî ekslibrisim de aynı tepkiyle karşılaştı ... ve ilk CGD ekslibrisim de öyle oldu.

Bu deneyimlerden, yeninin halkı her zaman korktuğu ve geleneksel tekniklere bağlı kalmayı tercih ettiği çok açıktır. Sebat etmek ve kendinize inanmak önemlidir. Dünya çapında boşa harcanan 800'den fazla ekslibris yaptım”.

A7: “Görev yaptığım görsel iletişim tasarımı bölümünde ekslibrise ilişkin derslerimiz bulunmamaktadır. Kendi bölümümde derslerim çok yoğun olduğundan ekslibris dersi açamıyorum ancak, fakültemizdeki resim bölümünde ekslibris dersinin olduğunu biliyorum. Ekslibris dersini veren bir öğretim elemanı bulunmakta, o öğretim elemanı da kendi tercihinine ve ders yoğunluğuna bağlı olarak daha çok geleneksel yöntemlerle üretim yaptırmaktadır”.

A8: “Evet, ders içeriklerinde exlibris çalışmalar için ders içerik düzenlemeleri yapılmıştır. Ders uygulamalarında, tüm baskı tekniklerinin exlibris ile de uygulanması sağlanmaktadır”.

4.1.3. Ekslibris Sanatındaki Yeni Soluk Olarak Nitelendirilebilen “Deneysel Ekslibris” Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir?

A:1 “Günümüzde kullanılan teknolojilerin gelişmesi ve sanatsal üretim süreçlerindeki evrimsel değişim ve arayışlar sanatın birçok alanında yer aldığı gibi ekslibris içinde yaygınlaşmaya ve gelenekselden çıkarak yeni üretim süreçlerinde şekillenmeye başlamıştır. Deneysel ekslibris ile bu arayışların sonucunda farklı malzeme ve tekniklerle elde edilen sonuçlarda ekslibrise yeni bir soluk getirme çabasıdır. Özellikle teknolojinin ve bilgisayar destekli tasarımların ekslibris sanatındaki yeri deneyselliği artırmaktadır. 2 boyutlu ve 3 boyutlu tasarımlar, sınırsız tipografi ve font seçeneği, renk ve efektler, dijital çizim araçları, farklı malzemeler üzerine alınan baskılar deneysel ekslibrisi geliştiren etkenler olarak sıralanabilir”.

A2: “Her sanat ve tasarım ürünüde olduğu gibi ekslibrisde de deneysellik mutlaka olmalı. Aslında sanatın ve tasarımın olmazsa olmazıdır deneysellik. Teknik ve biçimsel etkinlikler mutlaka deneysellik içermelidir. Çünkü malzeme ve teknik sürekli bir değişim ve dönüşüm gerektirir”.

A3: “Deneysel ekslibris oldukça önemli bir disiplin bence. Farklı tekniklerin yarattığı imkanları keşiftirmek ve melez baskı formları oluşturmak adına”.

A4: “Sanat özü itibarıyla yenilik ve gelişmelere açık olmalıdır. Aksi halde özünden uzaklaşma ve tekrara düşme riskleri vardır”.

A5: “Sanatçı yapılanları tekrar etmekten sıkılır, daima bir arayış ve devinim içindedir. Farklı olanın peşindedir. Körü körüne gelenekleri sürdürmek yerine yeni gelenekler, yenilikler yaratmak peşindedir. Öyle de olmalıdır. İngiliz şair ve eleştirmen Thomas Stearns Eliot, “*Yenilik tekrardan daima iyidir.*” der. Başkalık da yenilik kadar önemlidir. Her alanda olduğu gibi ekslibris tasarımında da yeni düşünelere, farklılıklara, deneysel çalışmalara açık olmak, gelişmenin ön koşuludur. Gerek içerik olarak gerekse biçimsel olarak farklılık gösteren, özgün olan ekslibris, ilgiyi diri tutar, zamana karşı dayanır. Yarışma kataloglarında veya sergilerde gördüğümüz özgün bir ekslibris için hayranlığımızı gizleyemeyiz. Hatta içimizden “*ah keşke bunu ben yapsaydım*” diye geçiririz. Kıskanırız.

Yaratıcılığın sonu yoktur; yöntemi de bitmez. Deneysel ekslibris için uçuk fikirleri, konuları seçmek, malzeme ve tekniğin tüm olanaklarını kullanmak ve bıkmadan denemek gerek. Yaratım süreci içinde beklenmeyen, sürpriz sonuçlarla da

karşılaşmak mümkündür. Bu konuda neler yapılabilir diye sorulduğunda yapılmış deneysel ekslibrislere bir göz atmakta yarar vardır.

Deneysel ekslibrislerde sıkça başvurulan yöntem kolajdır. Yapılmış bir tasarımın üzerine farklı malzemeler eklenebilir, yarım ya da tam yapıştırılabilir, dikilebilir. Bütün tekniklerde ekslibris üretmiş olan, deneysel çalışmalarıyla da bilinen Belçikalı sanatçı Martin R. Baeyens, tasarladığı bir CGD ekslibrisin üzerine (her kopyasına) orijinal posta pulu yapıştırmıştır. Sanatçı bazı çalışmalarında ise kâğıt zemin yerine harita, para ve radyo devrelerini kullanıp; üzerine serigrafi baskı ile özgün kompozisyonlar oluşturmuştur.

Kolaj benzeri bir başka deneysel çalışma ise pop-up ekslibristir. Sırp tasarımcı, illüstratör, animatör ve ekslibris sanatçısı Prof. Rastko Ciric, “*Pop-up’ın anlamı ortaya çıkmak, otomatik olarak belirme*” demektedir. Pop-up ekslibriste kâğıdın bütün olanakları kullanılır. Tasarlanan kompozisyon kâğıdı keserek, katlayarak, kıvrıyarak, iç içe geçirerek, yapıştırarak düzenlenebilir. Elbette kitabın kapağı açıldığında pop-up ekslibrisin yaratacağı sürpriz de iyi düşünülmelidir. Rastko Ciric’in Ranko Munitic için yaptığı animasyonlu/hareketli ekslibrisin kapağı açıldığında dişleriyle canavarlaşan kitap görüntüsü, hırsızlığa karşı korunmayı mizahi olarak hatırlatmaktadır

Geleneksel yöntemlere bağlı kalanlar isteksiz davransa da ekslibrisde deneysellik hep olacaktır ve yapılanlar ilgi çekecektir. Belki de yakın zamanda içinde sahibinin ses kaydını taşıyan sesli ekslibrisi görebileceğiz”.

A6: “Sanatsal tüm eylemlerde kişilik belli olmalıdır. Kendi stiliniz tanınabilmelidir. Zamanın bir parçası olarak yenilik arayışı ve yeni bir vizyon her zaman gereklidir.

A7: “Öncelikle deneysel sözcüğünün tercih edilmesini doğru bulmadığımı söylemeliyim. Türk Dil Kurumuna göre deney, “bilimsel bir gerçeği göstermek, bir yasayı doğrulamak, bir varsayımı kanıtlamak amacıyla yapılan işlem”dir. Dolayısıyla sadece rasyonel bilginin uygulama alanlarında kullanıldığı anlaşılan bu sözcüğün sanat ve tasarım uygulamalarında kullanımının uygun olup olmadığı üzerine düşünülmelidir. Projenin üretim sürecinde yeni veya önceden uygulanmamış yöntemlerin denenmesi, tamamlanmış bir projenin çıktısını/ürününü değil, yalnız

projenin üretim/yaratım sürecini deneysel kılar. Ayrıca deneysel sözcüğünde görülen “-sel” ekinin Türkçe olmadığı da göz ardı edilmemelidir.

“Deneysel” sözcüğü ile ekslibris tasarımında yeni yaklaşımları kastettiğinizi zannediyorum. Ekslibris gibi asıl işlevi kütüphane sahibini tanıtmaya ve temsil etmeye olan sınırları belirli bir üretim alanının sanat ve tasarım alanlarında görülen yeni veya popüler yöntemlerle ilişkisi, üzerinde düşünülmeğe değer bir konu. Günümüz teknolojilerinin getirdiği veya bir şekilde popüler olan bir teknik, çoğu alanda olduğu gibi ekslibris tasarımına da uygulanabilir. Ekslibrisin işlevi/sınırları ile kullanılan yeni yöntemler arasında nasıl bir dengenin kurulduğu ya da kurulması gerektiği, kullanılan yeni yaklaşımların ekslibrisin estetik düzeyine katkısı olup olmadığı; ekslibrisi sadece konu olarak kullanıp yeni yaklaşımları deneyen sanatçı/tasarımcı penceresinden ekslibrisin sınırlarının esnetilebilirliği/genişletilebilirliği; koleksiyoner açısından yeni tekniklerle deneye dayalı yöntemlerle üretilmiş ekslibrisin, geleneksel yöntemlerle üretilmiş ekslibrislere kıyasla değeri gibi meseleler üzerinde durulabilir”.

A8: “Özgün baskı resim derslerimizde, yüksek baskı teknikleri (ağaç, linol), metal gravür, asit yedirme) serigrafisi, dijital ekslibris tasarımları öncelikle uygulamalarda yer almaktadır”.

4.1.4. Deneysel Ekslibrise, Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Eğitimi Ders İçeriklerinde Yer Verilmesinin, Öğrencilerin Yaratıcı ve Özgün Çalışmalar Üretmesi Üzerindeki Etkisini Değerlendiriniz.

A1: “Baskı ve çoğaltım işi bir “teknik” olarak karşımıza çıkar. Başına “özgün” kelimesi eklendiğinde zaten amaç özgün üretim süreçlerini içine alan “Özgün Baskı” tabiri sanatsal tasarımdır. Deneysel ekslibris hatta monotip gibi deneysel birçok baskı tekniği ve tasarım bilgisi ders içeriklerinde yer almalıdır. Öğrencilerin yaratıcı ve özgün çalışmalar üretmesi bir serüvendir. Bu süreçler tasarımsal bilgi birikimini ve becerisini bir arada sağlıklı bir biçimde kompozite etmiş ve hedefi olan öğrenciler üzerinde muhakkak etkili olacaktır. Amaç ve hedefler neyi niçin yaptığımızla ve beklenen, elde edilmesi umulan sonuçlarla ilgili olsa da bazen tesadüfi olarak da karşımıza çıkabilir. Bu da deneysel çalışmalarla ancak elde edilebilir. Bu sebeple deneysel ekslibris farklı baskı teknikleri ve tasarım düzenlemeleri ile ele alınabilir ve öğrencilere uygulanabilir önemli bir alan olduğu kanaatindeyim”.

A2: “Teknoloji ve tasarım sürekli bir değişim dönüşüm içerisinde. Bu nedenle bu yeni mecralara ekslibrisinde taşınması kaçınılmazdır. Bu sayede öğrenciler yaratıcı ve değişken varyasyonlarla yeni limanlara açılacaktır. Exlibris hem tipografi hem de görselle ilişkilmesi açısından deneysel bir dili zaten özünde barındırmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin bu deneysellikte birlikte tasarımın işlevselliğini de buluşturması hem onların disipline olmasını hem de yeni teknolojilere adapte olmasını sağlayacaktır. Malzemeyi tanımak ve onun estetik olanaklarını zorlamak sanat eğitimi içinde önemlidir”.

A3: “Deneysel exlibris konusu baskı eğitimi alan bireyler için oldukça önemlidir. Bunun sebebi eğitim alan bireylerin farklı deneysel teknikler kullanması onların yaratıcılık potansiyelini daha da arttıracak kanaatindeyim”.

A4: “Yukarıda da belirttiğim gibi sanat deneme ve gelişmeye açık olmalıdır. Denemeler gelişmeyi beraberinde getirir”.

A5: “Sanat eğitimi yaratıcılık eğitimidir. Bu da katı kurallar ile olmaz. Hata yapmak, bozmak, yeniden yapmak gelişmenin ön koşuludur. Deneysel ekslibris, ekslibris türlerinden biridir. Her koşulda özgün yaklaşımların ortaya çıkmasına fırsat verir. Bazı kişiler teknolojik gelişmeyi benimsemese de örneğin bilgisayarla yapılan bir çalışmayı biraz küçümsese de ondan yararlananlar vazgeçmeyecek. Kâğıt üzerine yaptığımız deseni artık tablette de yapma şansınız var. Hatta yüzlerce alternatifi kısa sürede üretebilirsiniz. Malzeme kişilerin kendini anlatması için bir araçtır. Esas olan yapmanın geleceğe kalmasıdır. Değer taşıması, doyurucu ve estetik olmasıdır. Fotoğraf icat edildiğinde resim sanatı ölmedi; aksine ressamın yeri geldi fotoğraftan yararlandı, fotoğraf sanatçıları an geldi resim dilinden yararlandı. Teknolojinin ilerlemesi, dijital sanatlar diye bir alanın doğmasına bile fırsat verdi”.

A6: “Bilgisayarın hayatımıza girmesiyle çoğu şey büyük ölçüde değişti. Artık geleneksel baskı teknikleriyle yapılan ekslibrisin, bilgisayarda yapılan ekslibristen farkı kalmadı. Grafik tasarımcıların stüdyolarında ekslibris yaratılmasının artan önemi, dijital tekniklerin artan varlığından da kaynaklanmaktadır. Bilgisayar, ekslibris oluşturmak için yeni olanaklar sunar ve hem teknik hem de sanatsal olarak yeni araştırmaların kapılarını açar. Fakat üniversitelerde ekslibrise verilen önem öğretim üyeleri ile ilişkilidir.

A7: “Genellikle bir projeyi betimleyen konusu olduğu kadar sınırlarıdır da. Bu nedenle, sınırları çok geniş olabilen (hologram, üç boyut, yansıtım vb.) yöntemlerin, ekslibris gibi sınırları belirli bir alana uygulanmasının öğrenciye katkı sağlayacağı açıktır. Öğrencinin temsil, temsilin nitelikleri, sanat nesnesinde gösterge gibi konulardaki dağarcığını genişletebilir, farklı anlatım yöntemlerini uygulayarak deneyimleyebilir”.

A8: “Kesinlikle sanat eğitimi içerisinde yer alan öğrencilerimizin, geleneksel sanat uygulama ve yöntemleri dışında da deneysel nitelikte her tür malzemenin çalışmada bir karşılık oluşturabileceği düşüncesi anlatılmaktadır. Baskı alanında, değerlendirilebilir birçok nesne, endüstriyel parçalar, öğrencilerin yaratıcı yönleri dahilinde çalışmalarında yer almaktadır. Böylelikle geleneksel kabul edilen malzemenin değişimi, baskı sanat alanının kendi içerisinde yeni ve zengin açılımlar sunmaktadır”.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, alt problemlere ilişkin yapılan yazılı görüşmeler ile elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Tartışma ve sonuç ekseninde önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın amacına uygun olarak toplamda sekiz akademisyenden veriler toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, problem ve alt problemlere uygun olarak analiz edilmiştir.

5.1.1. Sanat ve Sanat Eğitiminde Ekslibrisin Yeri ve Önemi Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna İlişkin Sonuç

Akademisyenlerle yapılan görüşmelerde ekslibrisin sanat ve sanat eğitiminde önemli bir kazanım olduğunun altı çizilmiştir. Sahiplik simgesi olan ekslibrisin üstlendiği görevin artık sanatsal olarak da karşımıza çıkan tasarımlar olduğu belirtilmiştir. Ekslibris ilk işlevselliği ve iletişimsel yönüyle ön plandayken daha sonra sanatsal boyutu da eklenerek sanatta ve sanat eğitiminde aktif yerini almıştır. Ekslibris sanatsal ve tasarımsal birçok öğeyi içinde barındırdığından dolayı sanat eğitiminde önemlidir. Geleneksel bir sanat dalı olan ekslibrisin, değerinden ödün vermeden aksine her geçen gün arttırarak geçmişten günümüze kadar geldiğini görülmüştür. Ekslibris sanatsal bakımdan olduğu kadar ve teknik anlamda eğitici ve öğretici olmuştur. Ekslibrisin yapı olarak küçük resimler olması, sanatsallığından herhangi bir şey götürmez aksine estetik anlamda bütünlük sağlayan, özgün yaratımlardır. Değeri boyutunun küçüklüğü ile kıyaslanamaz. Sanat eğitiminde, kişideki yaratıcılığı, görme ve düşünme yetisini geliştirerek, kişisel gelişimine de katkı sağlamaktadır. Ekslibris, sanatsal açıdan olduğu kadar teknik açıdan da beceri geliştiren bir sanat olmuştur.

5.1.2. Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Ders İçeriklerinizde Ekslibrise Yer Verilmekte Midir? Yer Veriliyorsa Hangi Teknikler Kullanılmaktadır? Sorusuna İlişkin Tartışma ve sonuç

Yapılan görüşlerinden yola çıkılarak, güzel sanatlar veya güzel sanatlar ders içeriklerinizde ekslibrise yer verilmekte midir? Yer veriliyorsa hangi teknikler kullanılmaktadır? sorusuna cevaben; ekslibrisin, güzel sanatlar veya güzel sanatlar ders içeriklerinde çoğunlukla yer verildiği bilgisine varılmaktadır. Ekslibris,

öğrencinin sanat eğitimi derslerinde teorikte verilen bilginin yanı sıra anasanat, seçmeli ders içeriklerinde ya da özgün baskı derslerinde yer verildiği söylenmektedir. Ekslibris, bireyin kendini ifade edebildiği, iletişim kurabildiği bir sanat dalıdır. Ekslibrisin teknik anlamda da beceri kazandırdığı, farklı uygulama şekilleri ile yeteneğin ve yaratıcı düşünmeyi geliştirdiği savunulmaktadır. Öğrencinin bu küçük tasarımlarla kendini ifade etmesi ve özgüveninin gelişmesi bakımından önemlidir. Görüşmelerde teknik kısıtlaması olmadan atölye şartlarında tasarımlar üretildiği söylenmiş ve kullanılan teknikler, asit indirme, ağaç oyma, linol baskı, kolaj ve bu gibi geleneksel teknikler olup, akabinde çağımızın bize sunduğu dijital imkanların da fazlasıyla kullanıldığı belirtilmiştir. Sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olduğumuz teknoloji çağının hem tasarım hem de üretim anlamında kolaylık sağladığı göz önündedir. Sanat ve teknolojinin birbiriyle olan bağı sayesinde teknik anlamda yeni kazanımlar sağlamaktadır.

5.1.3. Ekslibris Sanatındaki Yeni Soluk Olarak Nitelendirilebilen “Deneysel Ekslibris” Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna İlişkin Tartışma ve Sonuç

Ekslibris sanatında yeni soluk olarak nitelendirilen “Deneysel ekslibris” gelenekselden dışarı çıkarak yeni bir açılım olmuştur. Yeni bir alan deneysel ekslibris, dönüşümün bir parçası olarak sürekli deneme ve yaratma isteğine bir cevap niteliğindedir. Deneysellik sanatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Değişen zamanla yeni malzemeler, teknikler ve sanatsal yaratıcılık birleşerek farklı tasarımlar ortaya konmaktadır. Yaratmak, var olanı tekrar etmemek adına sürekli araştırmak ve dijital olanakların tümünden faydalanmak, deneysel ekslibrisle karşımıza çıkmaktadır. Akademisyenler yeni bir soluk olan deneysel ekslibrisin, birçok disiplini bir araya getirerek, kalıplaşan klasik yöntemlerin dışında yaratıcı kimliği de vurgulayarak yeni deneyimler geliştirmeyi ve tekrardan sıyrılmanın önemini dile getirmişlerdir. Hayal gücü ile gelişen sanat değişim içinde olduğundan yeni düşüncelere kapılar açmaktadır.

Dijital ortamda tasarım ilkelerine uygun sanatsal boyutu yüksek olarak hazırlanan ekslibris dijital makinalar sayesinde artık hızlı bir şekilde basılmaktadır. Daha sonra istenildiği takdirde dijital ortamda arşivlediğimiz ekslibris tasarımımızı hızlı bir şekilde çoğaltabiliriz. Günümüzün imkanları, teknolojik aletler bize sınırsız yaratma gücünü sunar. Sürekli denemeler yapmaya teşvik eder. Disiplinler arası

etkileşimin en büyük göstergesi olan ekslibriste de birçok malzemeyi bir arada kullanma imkânı vardır. Dijital ekslibrisin yanında deneysel ekslibriste de çılgın fikirler, konular ve malzemeler ve tekniklerin tüm nimetlerinden yararlanarak yaratıcı tasarımlar ortaya koyulabilir ve denerken bambaşka sonuçlarla da karşılaşabiliriz. Deneysel ekslibris tasarımlarında, özgün olmak, yapılmayanı denemek ve sürekli denemek gerekir.

5.1.4. Deneysel Ekslibrise, Güzel Sanatlar veya Güzel Sanatlar Eğitimi Ders İçeriklerinde Yer Verilmesinin, Öğrencilerin Yaratıcı ve Özgün Çalışmalar Üretmesi Üzerindeki Etkisini Değerlendiriniz.

Deneysel ekslibrisin, yapılan görüşmelerde güzel sanatlar veya güzel sanatlar eğitimi ders içeriklerinde yer verilmesinin öğrencilerin yaratıcı ve özgün çalışmalarındaki öneminin büyük olduğu belirtilmiştir. Özgün tasarımların her zaman eşsiz olduğundan söz eden akademisyenler, deneysel çalışmalar sonucunda birçok farkı tekniklerinde kullanılmasıyla yeni tasarım ürünleri ortaya konulabilir görüşündedirler. Teknoloji ve tasarım birlikteliğiyle oluşan bu deneysel çalışmalar işlevsellikle de birleştiği zaman daha etkin bir hal alacaktır. Böylece öğrencilerin yaratıcılıkları en etkin bir şekilde kullanılmış olacaktır. Yeni teknolojiler ve farklı disiplinlerin biraradalığı yaratıcılık potansiyellerini en üste çıkarmaktadır. Aynı zamanda sanat eğitiminin bir yaratıcılık eğitimi olduğunu savunan akademisyenler deneyselliğin her zaman özgün yaklaşımlara fırsat verdiğini savunur.

5.2. Öneriler

Sanat eğitimi, bireyin yaşamı boyunca alması gereken bir eğitimidir. Sanatta ve sanat eğitiminde deneysel ekslibrisin bireyin, kişilik, davranış, görme, düşünme ve yaratıcı kimliğinin gelişmesinde yeri oldukça fazladır.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda şu öneriler verilebilir.

1. Yaratıcılığın ve becerinin bir bileşkesi niteliğinde olan deneysel ekslibris, kendine ait ve tüm tekniklerin uygulanabileceği ve farklı birçok yöntem için feyiz alınabilecek donanımlı atölyelerde tasarlanmalıdır.
2. Bu çalışmanın, deneysel ekslibrisin geleneksel ekslibristen daha farklı yaratıcı boyutları düşünüldüğünde sanat eğitiminde bu konuya yer

verilmesiyle ilgili çalışmaların artması için yeni araştırmacılara ışık olması düşünülür.

3. Ekslibris konusunda, alan yazındaki çalışmaların kısıtlılığı dolayısıyla ekslibris için yeni bir soluk olan deneysel ekslibris hakkında daha çok çalışma yapılmasının sanat ve sanat eğitimi açısından gerekli olduğu düşünölmektedir. Böylece literatür genişliği de sağlanmış olacaktır.
4. Disiplinlerarası çalışmalarının öncüllendiği günümüz sanat eğitiminde disiplinlerarasığı en iyi vurgulayabilecek deneysel ekslibris çalışmalarının üzerinde durulması gerekmektedir.
5. Yapılan araştırmalar sonucunda ve uzman görüşleri doğrultusunda deneysel ekslibrisin öğrencilerin yaratıcılık düzeylerinin artırılmasında, becerilerinin gelişiminde ve disiplinlerarası çalışmalara yönlendirmek açısından etkin olduğu belirtilmiştir. Fakat böyle olmasına karşın lisans ders içeriklerinde ekslibris konusu verilmesine rağmen deneysel ekslibrise yer verildiği belirtilmemiştir. Sanatsal ve tasarımsal anlamda birçok pozitif etkisi olan deneysel ekslibrisin aktif olarak ders içeriklerinde kullanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Alakuş A. O. ve Mercin L. (2011). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aral, N. (1999). “Sanat eğitimi - yaratıcılık etkileşimi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15. 11-17.
- Aslan, İ. (2014). *Görsel iletişim tasarımı açısından ekslibris sanatı (örnek uygulamalar ve grafik tasarım çözümlenmeleri)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ.
- Atak. (2020). Teknoloji nedir?. Erişim: 14 Mayıs 2020, <https://www.atakdomain.com/blog/teknoloji-nedir>
- Ayan, M. (2019). Eklisbris. Erişim: 12 Ekim 2020, http://mujdeayan.com/HM/tr_TR/Basari_Siralamalari.
- Başarı Sıralamaları. (2020). Üslup. Erişim: 5 Nisan 2020, <https://www.basarisiralamalari.com/uslup-nedir/>
- Bayartan, M. (2020). Disiplinlerarası çalışma. Erişim: 12 Eylül 2020, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/ders/tarihi_cografya/1/index.html
- Beyaz, E. (2015). *Exlibris sanatında anlatım dili ve paylaşım*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarım Anasanat Dalı Grafik Tasarım Programı, İstanbul.
- Beyoğlu, A. (2016). “Exlibris tasarımında kompozisyon ve yazı ilişkisine dair günümüz sanatçıların tasarımından örnek analizler”. *Ege Eğitim Dergisi*, 17 (2). 527-548.
- Buçukoğlu, S.M. (2020). “Üniversitelerde grafik tasarım eğitimi ve öğrenme öğretme süreci içinde “deneysel tipografi” dersi”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10 (4). 573-586.
- Buyurgan. S. ve Buyurgan U. (2012). *Sanat eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Careerfoundry. (2020). What is typography, and why is it important?. Erişim: 7 Ocak 2020, <https://careerfoundry.com/en/blog/ui-design/beginners-guide-to-typography/>
- Ciric, R. (2014). “Deneysel ekslibris”. *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 1 (1). 10-15.
- Çellek, T. (2003). “Sanat ve bilim eğitiminde yaratıcılık”. *PiVOLKA*, 2 (8). 3-10.
- Çetin, İ. (2005). *Sanat eğitiminde afiş*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Dikici, A. (2006). “Sanat eğitimi ve öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 31 (139). 3-9.
- Erdem, Ş. (2010). *Ekslibris sanatının gelişim süreci, kültürlerarası etkileşimdeki önemi ve bu sanatın türkiye’de yaygınlaştırılmasına yönelik çabalar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Bolu.
- Erinç, S. M. (2004). “Bir sanat dalı olarak exlibris”. *Anadolu Üni. G.S.F. Yayınları. Anadolu Sanat*. 69-73.
- Güneş, F. (2016). *Yüksek öğretim grafik sanatı eğitiminde ekslibrisin önemi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Honca, H. (2007). *Ekslibris sanatı ve dijital ortamda ekslibris sanatı uygulamaları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- İED. (2015). Hatice Öz. Erişim: 11 Mayıs 2020, <http://www.aed.org.tr/en/portfolio/hatice-oz-tu%CC%88rkiye-cgd-81-x-76-2014/>
- İED. (2015). Osman Dinç. Erişim: 11 Mayıs 2020, <http://www.aed.org.tr/en/portfolio/hatice-oz-tu%CC%88rkiye-cgd-81-x-76-2014/>
- İED. (2015). Şükrü Ertürk. Erişim: 11 Mayıs 2020, <http://www.aed.org.tr/tr/portfolio/sukru-erturk-turkiye-c2-130-x-65-2012/>
- İleilgili. (2020). Yaratı. Erişim: 15 Mayıs 2020, <https://nedir.ileilgili.org/yarat%C4%B1>
- İleilgili. (2020). Yaratıcılık. Erişim: 15 Mayıs 2020, <https://nedir.ileilgili.org/yarat%C4%B1>
- Kaynar, A. (2006). *Kaynak ve dayanaklarıyla exlibris bir örnek sanatçı: hasip pektaş*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Keskin, E. (2012). *Dokuma eyleminde sanatsal yaratıcılık ve deneysellik ilişkisi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı, İstanbul.
- Keş, Y. (2016). “Ekslibrislerde biçim, içerik ve estetik”. *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 3 (5). 112-121.
- Kırıçoğlu, O. (2014). “Ekslibrisin üç yönü: bir sanat eseri, işlevsel bir nesne, bir eğitim konusu”. *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 2 (2). 17-24.
- Kırıçoğlu, O. (2014). *Sanat bir serüven.*, Ankara: Pegem Akademi
- Nedir.org. (2020) Estetik nedir?. Erişim: 18 Haziran 2020, <https://estetik.nedir.org/#estetik-nedir-ozet>
- Okur, G. (2013). “İletişim açısından exlibris”. *Sanat ve Tasarım Dergisi*. 5 (5). 40-49
- Onur, D. ve Zorlu T. (2017). “Yaratıcılık kavramı ile ilişkili kuramsal yaklaşımlar”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6 (3). 1535-1552.
- Pektaş, H. (2002). Ekslibris bülteni. Erişim: 30 Aralık 2020, <http://www.aed.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/EkslibrisBulnen4.pdf>
- Pektaş, H. (2014). “Türkiye’de exlibris”. *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 1(1). 1-9.
- Pektaş, H. (2017). *Ekslibris*. İstanbul: İstanbul Ekslibris Derneği.
- Sağlamtimur, Z. Ö. (2010). Dijital sanat. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3). 213–238”
- Sayın, Z. (2017). “Sanatçı göstergesi olarak ekslibris”. *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, 4 (7). 141-154.
- Sengir, S. (2015). “Kültürel değişkenler örüntüsünde sanat eğitiminin görsel kültür eğitimine dönüşüm gerekçeler”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (54). 264-277).
- Sengir, S. ve Yıldız, G. (2019). “Deneysel ekslibris”. *8th International Vocational Schools Symposium Umyos*, Sinop Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Sinop.
- Taşçı, F. (2018). *Sanat ve sanat eğitiminde nazır-nesne*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun.
- TDK. (2019,). Deneysellik. Erişim: 11 Aralık 2020, <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekcan, G. E. (2011). *Bir iletişim aracı olarak ekslibris ve işlevi*. Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarım Anasanat Dalı Grafik Tasarımı Programı, İstanbul.

- Telli, H. (1980). Yaratıcılığın geliştirilmesinde sanat eğitiminin önemi. 29-32. Erişim: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5494>
- Türkçe Bilgi. (2019). Yenilik. Erişim: 11 Aralık 2020, <https://www.turkcebilgi.com/yenilik>
- Uğurlu, H. (2008). “Teknoloji sanat ilişkisi: günümüzde teknolojik sanatların amacı”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2). 247-260.
- Uysal, A. (2005). “İlköğretimde verilen sanat eğitimi derslerinin yaratıcılığa etkileri”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6 (1). 41-47.
- Ünver, E. (2016). “Neden ve nasıl sanat eğitimi”. *İdil Dergisi*. 5 (23). 865-878.
- Vikipedi. (2019). Kitap. Erişim: 10 Mayıs 2019, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kitap>
- Vikipedi. (2019). Üslup. Erişim: 10 Mayıs 2019, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cslup>
- Warren, J. (1900) A guide to the study of book-plates (ex-libris). Erişim: 12 Ekim 2020, <https://archive.org/details/aguidetostudybo00warrgoog>
- Wikipedia. (2019). Mühür . Erişim: 13 Mayıs 2019, <https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCh%C3%BCr>
- Wiktionary. (2019). Yenileşim. Erişim: 28 Ocak 2019, <https://tr.wiktionary.org/wiki/yenile%C5%9Fim>
- Yaban, N. T. (2012). “Sanat ve görsel iletişimin buluşma noktası: ekslibris”. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1). 973-984.
- Zeytun, S. (2010). *Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin yaratıcılık ve problem çözme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, İzmir.

EKLER

(Ek 1) Araştırma İzin Belgesi

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
28.06.2019	6	2019 - 227

KARAR NO: 2019 - 227
Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Gözde YILDIZ' ın Dr. Öğr. Üyesi Sena SENGİR danışmanlığında “ Sanat Eğitiminde Ekslibris ve Deneysel Ekslibris Uygulamaları” isimli yüksek lisans tezine ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çalışmasını içeren 21586 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Gözde YILDIZ' ın Dr. Öğr. Üyesi Sena SENGİR danışmanlığında “ Sanat Eğitiminde Ekslibris ve Deneysel Ekslibris Uygulamaları” isimli yüksek lisans tezine ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.